

STUDIU
 ASUPRA
 ELEMENTULUI GREC

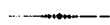
ANTE-FANARIOT

IN

LIMBA ROMÂNĂ

DE

GEORGE G. MURNU

LUCRARE PREMIATĂ

DE

Universitatea din București

Facultatea de Filosofie și Litere din București
BIBLIOTECA CENTRALĂ

BUCUREȘCI

TIPOGRAFIA CURȚII REGALE, F. GÖBL FII

19, Strada Regală, 19

1894

A

-**Áchi**, -*àche*, -*àchie*, suf. servant à former certains diminutifs. Acest suf. se acată mai cu seamă la nume de botez având un înțeles micșurător sau desmăierdător M. E. «*Iordache*» - C. D. B. 117 (1602); «*Iorgachi* Visternicul», «Gavriliță *Costachi*» Let. K. 328, 364. «Inaintea domniei-meali credincios și cinstit Boierul domniei meali *Iordachie* marele păharnic» Arch. ist. 241 (1619).- = cu suf. român. -uț, -iță, -ică etc.

- Ngr. - *άκης*, idem; - *άκης* dela diminut. ngr. - *άκι* (- *άκιον*) s. e.: *παιδάκι* (ον) copilaș; *τραπεζάκι*, mesuță. Astăzi în sens ironic M. E.

***Acolisesc** vb.: a se acolisi, s'accrocher à quelqu'un, ne pas laisser tranquille. Sin.: a se lega, a se alipi (în sens rău), s'attacher, se coller Cih. - Pr.² 311: «cându să va *acolisi* unū omū de altul.» Let. K. 265 «ce se acoliséște Radul Vodă de acel sărac ?» Idem Pr.³ 238. MR. *aculisescu* (în «lângoaria aculisi oile») e termen special pentru boală.

- Ngr. *ἀκολλῶ* (= *κολλῶ* Vyz. *ακολλῆσ* -) idem (*νὰ τοῦ κολλήσουν βεντούσαν εἰς τὴν βόλιν* = să 'i lipească o ventuză pe spate Vyz.).

***Ad** veđi *īad*.

***Adamant** (pl.-urī), s. n.: diamant, pierre précieuse. Varlam (1643), M. E. II f. 53 *a* «acelū trupū tare ca de *adāmantū* ...» Pr.³ 438 «*adamantū* ce să zice *diamantū* carele n'are tăiare adecă nu să poate tăia.»

- Ngr. *ἀδάμας* - *αντα*, *δ* = Psl. *adamantū*, idem.

Aer, s. m.: le suaire. Invelitoare a sfințelor daruri. Dos. Lit. la M. E. (1673) «iară popa vârandu-șu mânele pre suptu *aer*...» C. D. B. 196 «*aeru* tot sârmă.»

- Mgr. ἀήρ, δ, idem. Transiția lui η în e dovedește că aparține bisericeii primitive române M. E.

***Afedrôn** s. anus. Tetr. Cor. 34 «în mațe se amistuiaște și *prefedron* iase.» Ib. 87. - Ἀφαιδρών, idem; Psl. *afedronu* latrina.

Afurisesc vb.: excommunicer, damner. - C. D. B. 137 (1604) «că amū pus și blestemū ca să fie *afurisit* și procler.» Tot acolo în alt document (152, 1606) găsim în loc de sl. procler «*anatima*». Pr.³ 153 «pre niște oameni ce-î *afurisi* pre dreptate cum să cade, și pre leage arhiereul lor... și murind *afurisiți* iară nu vrură să ia iertăciune și-î îngropară..» Pr.³ 183 «iară de va fi purtând hañele ce să zice rasele cu molitve, atunci să-l *afurisească*.» - D'aci cu suf. sl. avem: - *Afurisànie* s. f.: excommunication. Pr.³ «și de va fi un an într'acea *afurisanie*...» Mai găsim și forma «*afurisenie*»: Pr.² 261 «să nu se teamă de *afurisenie*.» Sin.: blăstem, anatima, procler. - La MR. tot *afurisescu*.

- Dela mgr. ἀφορίζω (aor.: ἀφορισ - cu trecerea obicînuită a lui o neaccentuat în *u* la Români); ne-a venit prin legisl. bisericească. Psl. *afurisati*, *aforesovati*, *excommunicare*.

Aghiazmă s. f.: eau bénite. Pr.¹ 34 (idem 38, 54, 64) «și la prazniculū sfințilorū apostoli să guste *aghiazmă*.» Pr.³ 194 «iară în vrémea vieții lor să le dea numai *aghiazmă* și anaforă.»

- Mgr. ἀγίασμα, τὸ. Psl. *aghiazma*. MR. *aghiazmă*.

Agonisesc vb. acquérir, gagner laborieusement. Sin.: câștig:

Cod. V. 46, 1-2 Circa 1550:	Biblia din 1668 :	Biblia din 1668:
«Eu cu multu prețu <i>agonisitu</i> aceasta cetate.»	«eu cu multă șumă amu <i>agonisitu</i> orașul acesta.»	«eu cu multă cheltuială poliția aceasta amū <i>câștigatū</i> .»

Și pentru cele spirituale : M. Costin (1670 - Gast. I, 206) «pentru acéia tot omul să nu să lenească - pre dumnezeu în suflet să *agonisească*.» - D'aci s. verbal: - *Agonisire* și **agonisită* s. f.: acquisition, gain. - Avere, câștig. P.¹ (1640) II *recto* «iară de se va ispiti să ia ceva fără blagoslovenia preoților den be-

sérică sau fără lége, unii ca aceia anemica nu se închipüesc. numai furî de besérică. și *agonisire* spurcată și necredincioși.» Let. K. 224 «că vra să ia *agonisita* tuturor, nu cu altü meșteșugü ce cu vărsare de sânge.» Idem 326 «iară inima *agonisitei* lui am trecut-o la Camenița și am datü la un prieten a tătâne-meu și deplin acea *avere* măi apoi la mâna lui Iordachi au venit.»

- Mgr. ἀγωνίζομαι (aor. αγωνίζ -), lupt. - In sl. *agonisovati* are înțelesul numai de *a fi în agonie* Mikl. La MR. *agonia* iute *aguntisescu* grăbesc.. - Sub raportul înțelesului dar e produsul cugetării propriie romănesci. Pe lingă aceasta D. Hașdeu (M. E.) îl consideră ca *termen juridic*.

Aguridă s. f.: raisin vert, verjus; fruit aigre en général. In locul vechiului *acriș* M. E: Dicț. Mss. bănățean (1670) *Agresh*. Omphax. Uva cruda. Aguridă. Dicț. sl. rom. din aceiași epocă (Mss. al Soc. arheol. din Moscova f. 126 l. M. E.): «fie-care poamă nécoaptă să chiamă așa, *aguridă*». Pr.³ 439 «părinții au mâncat *acrimea* adecă *agurida*, iar dinții copiilor voștri au stripezit». Ib. «ce numai pentru ceia ce au mâncat *aguridu*....» - Ἀγουρίδα, idem. Probabil cuvântul provine din contactul direct cu elementul comercial al Grecilor. - MR., Bulg. și Alb. asemenea : agurida.

Amăgesc vb. duper, séduire, tromper. Sin.: cu vechiul «măngăiu», înșel, ademenesc, farmec». Gr. Urechi (Let. K.) 228 «și vędëndü Turcii pre Moldoveni că vor să moară, de cât să biruiască cu multe meșteșuguri au nevoit să *amăgească* pre Moldoveni....». Dos. Sinax. (1683, M. E.) făcändü ei așa, vădzu Irodü că 'l *amăgiră*...». D'aci: - *Amăgeu* (pl. ei) s. m.: séducteur, faiseur, charlatan. Sin. cu *amăgitor*, care funcționează și ca adj. pe când *amăgeu* e pur s. (M. E.: μαγευτής). N. Costin (Let. K.) 50 «pentru aceia Grecii sunt de neamul lor vicleni și *amaget*». - *Amăgitor* adj. și s.: celui ou celle qui trompe, qui dupe, qui séduit. - Sin.: înșelător. Varl. 1643, l f. 34 a : «aicé pre pământu-i iaste și inima și gândulü și toată nedéjé și avuțiia, care lucru iaste *amăgitorü*».

- Μαγος, ó, lat. *magus*, fermecător, înșelător, amăgitor. Dl. Hașdeu (M. E. *amăgesc*) susține că e un împrumut bizantin

și-l urcă până în epoca romană comparându-l cu silicianul *am-magari*, cu acelaș înțeles, a cărui formă esplică îndestul pe-al nostru.

***Ambon** s. m.: chaire, tribune sacrée. = Amvon Pr.³ 336 «însă nimenea alt cineva să nu citească pe *ambon* fără numai cei ce sânt îmbrăcați cu felon».

- Dela gr. ἄμβων, ὁ, introdus prin polonî, M. E. La aceasta ne determină tranșiția gr. β în b. Dar tranșiția aceasta s'ar putea explica și ca o provenință grecească fără admiterea unui ingredient strein. Căci în ngr. grupul consonantic - μβ - poate deveni - μπ - = mb: pgr. ἐμβαίνω = ngr. μπαίνω, ἐμβολιάζω = μπολιάζω, ἐμβάλωμα = μπάλωμα etc. Totuși nu putem admite aceasta, căci și în ngr. s'a păstrat, pe calea tradițiunei, pronuncia mai veche *amvon*.

***Amfithalis**, s. né du même père et de la même mère. In opoșiție cu *cterothalis*, care însemnează «din același tată și de doă mumâni». - Introdus pentru un moment din legis. bizantină : Pr.³ 249,274 «*amfithalis* se chiamă cela ce iaste de un tată și de o mumă...».

- Ἀμφιθαλής, ὁ, frater germanus.

***Anăforă**, și *anăfură* s. f.: pain bénit. Bucătura de pâne binecuvântată ce după terminarea liturghiei se dă fie-cărui creștin care merge la biserică și stă până să finească liturghia L. M. - Pr.¹ 45 *recto* «iară aceia să nu între nice *anaforă* să nu ia» Idem Pr.¹ 118. - Pr.³ 194,161 «iară în vremea vieții lor să le dea numai aghiazmă și *anaforă*...». lb. 196,166 «*anafora* s'a făcut să se dea într'acest chip». - Rafail : Paraclis (Gast. I, 181,1661) «aicia nu grăiaște de vițel, de vacă, ce grăiaște de darul lui Dumneșău, de sfânta cuminecătură și de sfânta *anăfură*...».

- Mgr. ἀναφορά, ἡ, sacra oblatio, oblata hostia D. C. Dela Psl. *anafora* și *nafora*. Mikl. - MR. *anăfură* și *năfură*. Ngr. ἀντίδωρο (ἄγιος ἄρτος).

Anătemă s. f. anathème. Sin.: afurisenie, blăstem. Pr.¹ 51 *verso* «cineva călca acestă învățatură, *anătema* să fie». Pr.³ 289 (săborul 5) «numai ce dederă *anathemet* pre ceia ce învăța de tocméle ale lui Orighen. Arch. ist. 215 (1621) «să hie treclèt

și proclèt și *anàthima*». - *Anatemisèsc* vb.: anathémiser, prononcer l'anathème. A da pe cineva anatemei. Pr.³ 341, 7 (Tâlc) «și dacă și vor *anatemisi* tot eresul...». Mineiul (Gast. I, 320, 1698) «și mergându la săborul cel mare ce s'au strins la Nikea și ostenind și nevoind până în sfârșit înpreună cu părinții și oborându pre Arie și pre soțiile lui, și *anatemisindu-i*, să întoarse iară la Larisa».

- Ἀνάθεμα, τό, ἀνεθεματίζω (aor. ἀναθεματισ -). Psl. *anatema* idem.

***Anatolie** s. f. Asie Mineure, Turquie asiatique. - Se întrebuinta mai ales în forma *Anadol*. Pr.³ 300 «un stareț prea sfânt, aflase spre părțile *Anadol* adecă ale *Anatoliei*». Idem Pr.³ 390. - Let. K. 284 M. Costin «ce neputându a-ș plinire gândul așa pre voie în Țarigrad, ș'au ales cale spre *Anadol*». Idem Let. K. 314».

- *Anatolie* derivă direct de la gr. ἀνατολή, iar *Anadol* de la turc. *Anadolu*. El. Turc.

***Anghel** (pl. - li), s. m.: ange. Inger. Introdus în limba literară de cărturari. Pr.³ 294,378 «pentru-că acela dracul în tot chipul se închipuiaște, și *anghel* să se facă, și călugăr și bărbat mirean...». Idem Pr.³ 421.

- Ἄγγελος. Psl. Anūgelū, idem. MR. anghel și f. anghelă.

Antifon (pl.-oane), s. n.: antienne Ps. D. 428,119 a «cumă să cântă acmu la noi la utrăni dumineca înaintia sfintei evanghelii cathizma acésta cu tlăcū, ce le dăcem *antifoane*... Dos. Lit. (1683) f. 38 s. 99 M.E.

Ἀντίφωνον, τό, «vox reciproca». Psl. *antifonū*, idem.

Antimis (pl. - urī, - e), s. n.: corporal, autel portatif. O bucată de pînză sau stofă păstrată, care se întinde pe altar sub potir sau sfintele daruri și care în lipsă de altar, poate să-l înlocuiască. M. E.: Șapte Taîne (1644) f. 39 b., Mitr. Dos. din Ardeal (1627) A. I. R. I, 101. Dos. Lit. (1683) f. 46 a: M. E. C. D. B. I, 201. Popa Ioan din Vinți: Diaconaru (1680 - Gast. I 244: sfîntitele vase: discosul și potiriul, proconvétele și *antimisulū*».

- Mgr. Ἀντιμίσσιον, τ. Psl. antimisū M. E.

Aorăr și *orărū* (pl. - e), s. m.: écharpe de diacre. *Aorarul* e pentru diacon ceea ce *patrafirul* e pentru popă M. E. - C.

D. B. I, 197,202 «*αοι* ar de sârma cu 4 canafi - Pr.³ 414 *în-
treb. a 15* «de va avea chipul *orariului* să o poarte».

- Mgr. ὠράριον, τό, cu a protetic : aorar.

***Aposcorachință**, s. f. renvoi injurieux, action de vilipender. Ps. D. 83,37 «ce-mi trimite, Doamne, a ta socotință - să nu ducă de lungulă *aposcorachință*». - Tot acolo, în notă, Dosoft. îl explică : «*Aposcorachință* sâ chiamă că-și părăsiasște corbulă puii până-s cu fulgă albă, de nu-î hrâniasște, că nu să 'ncriade». - Cuvânt făurit de Dosofteiu din gr. ἀποσκορακίζω [-ισμός] ad corvos sive in malam crucem abire jubeo, rejicio.

Apostol (pl. li), s. m. apôtre. Ucenic. Nume dat prin excelență celor 12 apostoli, pe când ucenic se poate aplica și la urmașii acelora. Pr.¹ 63 dreptă aceia și noi ca niște adeveriți binevoitori și ucenici sfinților *apostoli*.» Ps. D. 503 «și mai dédevărat acesta dar vecinilor tăi și *apostoli* trimițându.» - ***Apostolêsc** adj. apostolique. = **Apostolicesc**. Pr.³ 355, 4 «și întorcîndumă către tocmeala *apostelească*.»

- Ἀπόστολος, ὁ. Psl. apostolă, idem.

Argat (pl.-ți), s. m. valet, garçon qui travaille pour le compte d'un maître ou patron. Sin.: năimit = (MR. *păttuit* întrebuintat și de P. Maior, Ist. Rom. p. 3 ed. 1883) Const. D. (1698) f. 124 b: «precum léneșulă năimit sau *argat* de vréme ce mai de cu vréme fână bună nu strînge..» Context. grec: ἀκνηρὸς ἐργάτης. - Dos. Par. (1683) f. 58 b, Genes. XXII, 3 (M.E.) «inălă asânulă său și cu sine doă *argați*.» Context. lat. *duos pueros*, iar la Șerban Vodă, 1688: *două slugi*: (M.E.) Let. K. 167 «cela ce nu avea voinică de oaste, ci strîngea păstorii din munți și *argații*».

- Ngr. ἀργάτης, ὁ (Vyz.), ouvrier, manouvrier. Dela pgr. ἐργάτης «mercenarius»; idem Bulg. MR. Serb. argat. A inițial fiind și în cuvântul grec, explicarea lui e superfluă în forma românească.

Arh - și *arhi* - particulă de cuvânt care, puindu-se la începutul unui termen din ierarhia bisericească, arată gradul de superioritate: *arhanghel* (Gast. I 9.64.245) archange *arhidiacon* (Gast. I 158, 209) archidiacon; *arhimandrit*, archimandrite; *arhiepiscop*, archevêque, *arhimetropolit*, métropolitain primas etc. - Gr. Ἀρχ- și ἀρχι - idem.

Arhieru, s. m.: évêque, prélat. Sin.: Vlădică. Obicînit *arhieru*

să ȃce unui episcop fără eparhie; dar, ca termen general, orice cleric mai sus de arhimandrit și până la patriarh este arhieru. In cronice *arhieriei* stau totdeauna mai presus de toți boerii M.E. - Pr.¹ 33 verso; Pr.³ 182,21; N. Costin 52, M.E. - Dela: Ἀρχιερεὺς, ὁ, idem.

Arhimandrit (pl.-ți), s. m.: archimandrite, abbé, prieur. Sin.: egumen și stareț, dar mai sus în ierarhia monacală. *Cheea înțele-sului* (1678) Gast. I, 237 «*arhimandritul Cernigoruului.*»

- Ἀρχιμανδριτης, ὁ. Psl. arūhimanūditū, idem.

***Aromat** s. n.: aromate. - Tetr. Cor. 178 «*vineră la mormint, purta ce gătise aromate și alte cu nusele.*» Molitv. (1650-75) Gast. I 229 «*în vrémé acéia și trecindū sămbăta, maria magdalena și maria lui iacovū și solomiia, cumpărasă aromat...*»

- Ἀρωμα, τό, idem.

Arvună s. f.: 1° arrhes. 2° tout ce qu'on donne au fiancé ou à la fiancée avant les noces. - Pr.³ 197, 172 «*Logodna și arvuna, povestesc tocmitorii de lege,.. că și arvunile sânt asemenea nuntelor ce vor să fie..*». Se mai găsește și forma: **aravonă*: Pr.² 6, vi «*de se va tocmi vre-un lucrător și de va lua asupra sa să lucreze o viie și va lua și aravonă de la stăpân...*». D'aci vb. - **Arăvonesc*, donner des arrhes. A da arvună. Ps. Dos. 511 «*ție bunătate mărturisim pentru toate, pentru intrările noastre în lumia acéstă, și pentru eșirile carile ne arăvonescū nedejdile învierii...*» Și **arăvonisesc*. Dos. Lit. (1683) f. 114 a (M. E.) «*nedejdile nostre ciale de înviere și de neputreda viață prin a ta nemințită făgadă ni să arăvonisescū...*».

- Pgr. ἀραβών, ὁ, arvună, arrhes; pe când în ngr. cu forma ἀραβῶνα f. sau ἀραβῶνας m., logodnă, fiançailles. De la arvună avem vb. posterior *arvunesc*, pe când de la aor. ἀραβωνισ-, *arăvonisesc*. Aravonă ne-a dat *arăvonesc*, precum *hirotonie*, *hirotonesc* - Pserb.: aravuna. Lat. arrhabo = ἀραβών.

***Aschitac** și ***aschitén**, s. și adj.; ascète, ascétique. Călugărul care duce o viață cu totul retrasă : pustnic, schimnic, sihastru.

Dos. Syn. (1683) pref. - «*prebodobnicii părinții noștri, bogonosnicii săhaștrii, aschitacii.*» Pr.³ (1652) 444 «*era un aschitén carele strălucea în lume de bunătățile lui și de minuni ce făcea.*»

Formațiune românească de la gr. ἀσκητής și ἀσκητικός idem.

Aspidă, s. f.: aspic. Un fel de viperă. Aproape sin.: năpârcă. Ps. Sc. 176,5 «Mânia lor ca chipul zmeului, ca *aspida* surdă ce astupă urechile sale.» Idem 301,13 «spre *aspidă* și vasiliscă calci, și calci leu și zmeul. - Idem 454, 4 «ascuțiră limba sa ca a șarpelui, iadul (= nota marginală *veninulii*) *aspideei* suptu ustnele lor») - Pr. Dos. 316,49 «pre vasiliscu și *aspidă* - vei îmbla ca pre omidă»: din «ἐπι ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσης (Ψαλτ. ψαλμ. 90), ceia ce în Ps. Mss. Ión Viski din Hațeg (1697) se dăce: «Pre leu fere nics o frike - și pre *aspis* vei umbla...» adecă forma nominativă în loc de: *aspida* (acc).

- Ἀσπίς, ἡ - ἰδα ; psl. *aspida*. Ca și *vasiliscu*, *aspida* s'a introdus la Români prin Biblie, devenind însă un cuvânt cu totul poporan, mai ales ca epitet de o ființă veninoasă sau foarte rea, căci ca termen curat zoologic nu e precis M. E.

Aspru (pl.-i), s. m. aspre, petite monnaie d'argent. Sin.: *ban* și *pară*, cari posedă afară de înțelesul general de *pecunia*, *argeni*, și înțelesul special de «o monetă de aramă de cea mai mică valoare». - De argint: C.D.B. 154 (1606) «direptu 4,000 de *aspri* de argint.» În sec. XVII, 12 *aspri* = florin d'argint: Moxa (1620) 370 «să dé biru la anul unu florint de argintu, cum se zice 12 *aspri* sau 2 potronici de argint: Pr.² (1646) 8, ls. «ceia ce voru fura plugu sau heru de plugu sau giugu, și de să voru găsi, să socotescă din ce zi s'au furat pînă în ce dzi s'au găsit, de ce să plătească pre toată dzua câte 12 *aspri* cari fac 2 potronici de argint, sau cât să va da unui omu ce lucrédă pre dzi». Va să zică 12 *aspri* corespundeau cu plata normală a unei zile de muncă M. E. - Vyz. ἄσπρον, τὸ ἐλάχιστον νόμισμα τῆς Τουρκίας, τὴν σήμερον κατήντησεν ἰδανικόν (cea mai mică monetă din Turcia, care astăzi a ajuns ideală). Moneta numită *aspru* circula la Români înainte de căderea Constantinopolului, după cum se găsesce în texte slavone relative la Români. Vezi M. E. (Littré): ἄσπρον = *asper*, idem.

Azimă (pl. e) s. f.: azyme, pain de pâques sans levaine.

Max. Pelop.: *Lumiņa* (Gast. I, 1699) 330 «avem și pentru *azime* osebire multă cu Latini; căci că ei facu sfînta lyturghie nu cu pâine dospită, ci cu nedospită». Pr. ³ 380,11 «alua-turile sau *azimele* ovreilor să fie scuipate». Ib. 337,37 «nici o

împreunare n'are lumina cătră întunec, drept aceia să nu prăznuiască celea ce se obârșesc la praznicele lor cum am zice ca *azima*». Și *azimit*, (pl. - e) s. n. - Tetr. Cor. 172 «vine ziua de *azimit*; întru ea cădă-se să tae Paștile». Ib. 104 «era paștile și *azimitele* prespre doao zile».

- *Αζυμον, τό, pl. - ἄζυμα. și ἄζυμίτης, ὁ, festum paschatis apud Iudaeos; infermentatus (panis). Psl. *azimă-stvo* usus panis non fermentati Mikl.

C

Calânde pl. s. f.: calendes. Cuvânt introdus de pravilă: Pr.³ 261,313 «*calânde* să chiamă cele zece zile ale lunii deintii». - Καλάνδαι, αἱ, lat. Kalendae s. calendae = νομηνία.

Călugăr (pl. - i) s. m.: religieux, moine. - C. D. B. I, Chrisovul Sim. Movilă (1601) 109,9 «de câte ori au vëndut domniū bălțile, iară *călugării* tot au ținut jumătate dentr'acé baltă». Pr.¹ (1640) 8 *recto* «să i prăznuim pre căruia cândū i va fi dioa, de dimănătă până sarași numai mirenilor ce și *călugărilor* de în pustie». - Arch. ist. 233 (1656) «iar Vladica Evloghie și cu *călugării* de la Solca l'au schimbat». Ca formă neromânizată **călugher* il găsim C. D. B. I, 128: «nici să se plângă *calugherii* ot sfinta *monastire*». - Femininul de la *călugăr* e: *călugăriță*: Pr.¹ 95 *recto*: cine va curvi cu *călugărița* 9 ai și metanii 150 în zile». - D'aci subst. abstract, calitatea *călugărului*: - *Călugărie*, s. m.: monachisme, moinerie. Gr. Urechi (Let. K. 209) «dacă au sosit Alexandru Vodă l'au semnatū la nasū și l'au datū la *călugărie*». Idem Pr.¹ 93 *verso*. De asemenea și adj. - *Călugăresc*, adj.: monachique, qui appartient à un moine. Pr.¹ 93 *recto* «iară de seva lăpăda *călugărul*, dentru viața *călugărească...*». - *Călugăresc* vb. prendre le froc, le voile, devenir moine. Pr.¹ 12 *verso* «și cine va vré să se *călugărească* întro mănăstire de ceia ce petrecū pre acéle locure...».

- Mgr. καλόγηρος și καλόγερος, ὁ. Psl. calugerū, MR. călugărū idem.

Cămătă (pl.-c), s.f.: intérêt, usure. - Interes (dobîndă) prea mare

ce se cere pentru bani împrumutați, interes ilegal M. L. *Camătă* în scrierile vechi = aslamü: Ps. Sc. (1482) 37, ps. XIV, 5 «argintul său nu dăde într'*aslamü* și mazădă», care în Ps. Cor. (1577), 30 : e «argintul său nu dăde întru *camăta*» iar în text gr. τὸ ἀργύριον οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ, de unde vedem că *camăta* la început = τόκος. Ps. Dos. 237, 71, 41 «prin *camătă* și pentru tot prețulu' - le va scoate capulu' cu giudețulu'.» Pr.² 40 f. «când va da bărbatul bani cu *camătă* și încă mai vărtos când va asupri cu *camătă*...», care pasaj confirmă sensul primitiv al cuvântulu' de *dobîndă legitimă*. - D'aci: - **Camătnic* (pl.-i), s. n.: qui donne de l'argent avec intérêt, usurier. Cămătar. Totr. Cor. 133 «uîn *camatnic* avea datornicii». Pr.¹ 14 verso «popa neguțătorü sau *camatnicü*, ce va vria sășu înmulțescă argintul lui...». De asemenea: - **Cămătnicesc* vb.: faire l'usurier, exercer l'usure. Pr.¹ 15 recto «preotul sau diaconul de va *cămătnici*, orî să se lasc de unele ca aceștia, sau să se scoată.»

- Mgr. κάματος, ὁ fatigue, gain, avantage, intérêt, prin Sl. *camata*, tenus, *camato*, τόκος, *camatūnicü* fenerator. «Les Roumains et les slaves méridionaux ont reçu par le droit byzantin le mot *camata* = κάματος. Hașd. El. Turc. 15.

Cămilă, s. f.: chameau. Let. K. 229 «și l'au legatü de coadele a doă *cămile* și le-au slobozitü pren tabără de l-au sfărmatü.» Febr. Cor. 53, Zac. 95 (M. E.) «strecurați țințarii, e *cămile* înghițiți.»

- Καμήλα, ἡ, de la pgr. κάμηλος, ἡ. Psl. Camilü, idem.

Camilavcă (pl.-e), s. f.: capuchon de moine. Coperământ de cap al călugărilor, așa numit pentru că de cele mai multe-orî este făcut din pěr de *cămilă* - M. L. - Sin.: *potcap*, care e mai voluminos în partea superioară, pe când camilavca e cilindrică în toată estensiunea M. L.; Pr.¹ 134 verso «călugărulu ce va petrece în mănăstire și va vré să dé unüi sărac mantia lui sau *camilavca*.» - Ne întîmpină și forma **chemelavha*. Pr.² 68, xz, 2 «cela ce va eși den mănăstire fără de voia egumenulu' și de se va fi îmbrăcat în alte haîne mirenești și-și va fi ascuns potcapul și *chemelavha* și alte ca aceste, acesta să chiamă hielénü.» Ce represintă *camilavca* în alegoria costumulu' bisericesc? Ne spune Pr.³ 181, 120 «iară *camilavca* închipuiaște pentru măria deșartă adevcă slava cea deșartă.»

- Καμελάκιον, τό: Sl. cămilavca, idem.

Canon (pl.-oane), s. n.: dogme, règle, canon; certains cantiques de l'église; pénitence. - Let. K. (Cron. pe scurt) 118 «și *canoane* cu care mai multù și mai slăvitù potù sta și să pot ocărmui.» Idem M. C. 323 «tocmai în șioa când se cântă în biserică *canonul* Sf. Andreiù de la Critù.» Pr.¹ 12 *verso* «iară de vorù face cu neștiinșă, să ia *canon* și să se pocăiască.»

- Κανών, ό. Psl. canonù idem.

Cărămidă, (pl.-dși) s. f. brique. - Let. K. (N. Costin) 42 «au făcutù doi stîlpî, unul de piatră și altul de *cărămidă*.» Idem 46 «scriindu-și și săpându-și toși numirile sale pre pietre și pre *cărămidș*...»

- Κεραμίδα, ή, (dela pgr. κεραμίς-ίδα, κέραμος), tuile. Psl. Keramida, tegula. MR. la sud: chirămidă = κεραμίδα; la nord: čirniđă = serb. čeremida.

***Cătăra** s. f. malédiction, imprécation. - Venit prin Pravilă, în locul rom.: blăstem. Pr.³ 152, 37 «carele are poruncă sau *catara*: adecă blăstemù, aceluia numai ce i se ține înainte trupul întreg.» Ib. 368, 110 «cine va șice că darul a lui dumneșău ajută numai iertarea păcatelor, iară n'are ajutorù și pentru celia ce vor să fie: acela de doă orî să fie supt *catara*.»

- Κατάρα, ή idem.

***Catargă**, s.f.: vaisseau, prison, bagne. - Lit. K. 296 «stătuse voia împărășiei pre toși câși veniseră cu Barnovski-Vodă orî să-i puie sub sabie orî să-i deie la *catargă*.» Idem Pr.² 24, vi și 43, la, a. - Pr.³ 229, 243. Și mai târșiu: Let. K. II, 155 «și l'au făcut căpitan de *catargă*.» Tot acolo *catarga* se espică «*închi-soare Banio* (*Bagna* si chiama la prigione dove si tengone gli schiavi in terra, Tommaseo).

- Κάτεργον, τό. Turc. Cadyrga, galère El. Turc. *Caterga*, tam Turcis quam Graecis hodiernis sunt triremes et galeae D. C. - Ngr. κάτεργο, bagne, temnișă. Bulg. și serb.: caterga; catrșuga, art schiff, un fel de corabie.

Catastif și - ih (pl.-jî, - je, - ge, - șe), s. n.: registre, livre, code. C. D. B. I. (Catastif - mânăst. Galata) 192, 8 i *catastif* «Visternicul mare purta grija *catastifelor țării*.» Let. K. 138. La Polonî gâsim (Let. K. 250) «slujitorî în *catastifș*.» Idem 314 règistrovî (pol.) = *de catastife*. - *Catastif* sin.: cu *izvod*: Pr.³ 17 cf «de

vreme ce datoriia nu va fi aleasă să se știe ce vor fi avînd *catas-tișel* și *izvoade* îndesine...». Mai avem și diminutivul : *catas-tișel*, *răvășel*, *codichel*, *zapis* = *codicel*: Pr.³ 253, 285 «de va face neștine carte și va lăsa niscare bucate sau fie-ce, carele vrea să scrie într'aceia sau alt lucru, iară apoi își va aduce aminte și altele bogate, atunci scrie altă carte, și ia célea ce au lăsat de nu le-au scris în cartea cea deîntîi, atunci aceia ce au scris mai pe urmă să chiamă *catas-tișel* sau *ră-vășel*.»

- *Κατάστιχον*, τό. Lista, rollo, catalogo, Som. - Livre, liste d'un marchand, registre, Cih. - Provenință directă prin relațiile comerciale și juridice.

Cățizma s. f.: les divisions ou les sections du psautier. La Ps. Sc. în loc de *cathizma* e românescul *șederé* (276). Ps. Dos. 428, 119 a «Poate hi că s'au fostu cîntînd în liagé vîache la stepe-nele oltariului, acmu să cîntă acmù la noi la utrăni dumineca înaintia sfintei Evanghelii *cathizma* acesta cu tlăcù ce le dzăcemù *antifoane*.»

- *Κάθισμα*, τό. Psl. *catisma* sectio quaedam Psalterii Mikl.

Chedru (pl.-i), s. m.: cèdre. Brad de Liban, un arbore conifer, însuși lemnul acestui arbore Cost. - Ps. Sc. 85 XXVIII 5 «glasul domnului frănge *chedrii* și frănge domnul *chedrii* Livanului.» Ps. Dos. 434, 121 a: «adecă cumù la muntele Livanului *chedrii* fac *tămâe* în Ierosalimù jrătvâ lui Dumneđăù.»

- *Κέδρος*, ή; ngr. *ó kédros*, cèdre, espèce de génévrier, arbuste Vyz. = MR. giunépine (șnepăn). - Psl. *kedrù* cedrus. - Introdus prin cărțile bisericesc:

Chelariu s. n.: cellérier, titre d'office dans les ordres monastiques. Le *cellérier* est un religieux qui a soin des provisions et de la nourriture du couvent Littré. Pr.¹ 131 *recto* «*chelariulù* sau trăpezariulù de vor lăsa niscare bucate cu nesocotință și să vor înpuți și levorù lepăda că iată suntu de netrêbâ».

- *Κελλάριος*, ó, Cellarius D. C. Psl. *Kelarù* idem.

***Cheravnòs** s. m.: foudre. Trăznet. - Cuvêntul a rămas din text. gr. și ne întîmpinâ numai o dată: Pr. 451 «iar când să lovescù noriù atunce de va cădea foc deîn ceriù și să se împreune cu fulgerul, atunce acel fulger vine pre pămînt și ce

află arde, carele să chîmă *cheravnos*, adecă când zicem noi că trăznește pre fie-ce lucru».

- Κερωνός, ό. Psl. *Keravünusü* fulmen.

Chilia, s. f.: celle, cellule de religieus. Incăpere de la o mănăstire sau chinovie în care șede un singur monah M. L. - Pr.³ 145,11 «al doisprezecelea canon, al săborului de a șasia grăiaște care preot are muiare și se va face arhiereu acela să se despartă de dînsa și mai mult cu dînsa să nu șază nici în *chilia* lui nici într'alt loc».

- Κελλίον, τό, Soph.; ngr. *κελλι* Som. Psl. *keliia* *κελλίον* celle.

Chimval (pl. - e), s. n.: cymbale. Instrument musical. - Mai e și forma *zimbal*, înriurire polonă din *cymval*. Ps. Dos. 497,150,17. «lăudați cu bune vîersuri - de *chimbale* într'alesuri»; și mai jos «în *timbale* de cîntare».

- Κύμβαλον, τό. Psl. *Kimvalü*, idem.

Chir, *Kyr*, s. indecl. monsieur. Prescurtare de la κύριος, dominus, care precedând numele proprii, a înlocuit la Români, de la venirea în contact cu Grecii, pe sl. *juran*. Astăzi *jurân* și *chir* în sens ironic. - Ps. D. 9 «atuncea mî-aü scris sfinția sa tizul mîeu, carele acum iaste în locul părintelui Nectarie *Kyr* Dosoftei. Pr.³ 205,191 «aduseră aminte de acesta lucru la săborul sfint al sfintului și a toată lumea patriarh *chir* Luca».

- Κύρ, Κύρης, Κυρός, pro Κύριος, dominus D. C. - Psl. Kirü idem.

Chit (pl. - țî), s. m.: baleine, «ogni grand pesce» Som. - Ps. Sc. 520 CLIX 78 «blagosloviți mare și riuurile fântănila și *chitit* și toate ce se clătesc întru ape». Ps. Dos. 246,73,53 «pre *chitulü* ce goniia să 'nghiță-î-aü zdrobitü capulü să să sântă». Ib. 302,88,39 «tu smerești *chitulü* din mare - de î-ai pus belcüg prin nare».

- Κητος, τό. Psl. Kitü, Kitosü, idem. Introdus prin cărțile bisericesci.

Chitră (pl. - e), s. f.: citronnier-cédrat; poncire. Un fel de lămăe mare și mirositoare, cu coaja groasă din care se face dulceață Cost. - Let. K. 10 și 60 «..de unt-de-lemü mare bivșug, și de poame de tot felul: *chitre*, năramze, alămâi și zaharü...».

- Κίτρον, τό. μῆλον μηδικόν Vyz. Psl. Kitrū idem.

Chivernisesc vb. : administrer, diriger, gouverner, soigner. Popa Ioan din Vinți (1680 - Gast. I 245 - 46) «iarăș totū Dionisiū Glava θ' începături, pentru căci cu orânduială sfințită, mai înainte de alte cete, începū sfințele lor evanghelii, pentru căci bună pornială ingerilor acéle dumnezeești străluciri; ingerii, pentru căci *chivernisescū* acia după noi erarchie». De aci : *Chivernisela* s. f. : administration, gouvernement, soin. - Let. K. «118» dupre acestea dară, cu Voevozii lorū și cu otcăr-mitorii ce de la Rimū se trimiteaū și de acolo toată *chiverniseala* țării». - Idem 138 «tocmit-aū și boeriile mari sfat de *chiverniseală* țarei...». Cant. Div. Lumii (1698 Gast. I 326) «iată darū că nu robū, ce stăpîn lumii tiau lăsat ; pre care după dumnezeștile sale porunci, a o *chivernisi* și se cade». Letop. Rom. și Mold. (Gast. I, 191), «eșit-au înaintia craiului muma lui Roman Vodă, mătușa craiului, aflindu-să ea acolo, căreia îi dedese craiul Kolomea de *chivernisela* ei».

- Κυβερνῶ (aor. κυβερνησ -), idem. - *Chivernisela* e formațiune românească din *chivernisesc*. Cuvântul e din directă provenință.

Chivot (pl. - e) s. n. tabernacle, arche (de Noé). Ps. Sc. 435, CXXX, 8 «învie Doamne în răpaosulū tău, tu *Chivote* sfinția ta». Ib. 365, 15. - Pavel Ștefănescul: *Chronograf* (Gast. I, 148 (1650) «fără Ieremiia proroc după cuvântul lui Dumneđū, aū intrat în Sion, și au luat odoarāle și veșmintele, adecă sfîntulū *Chivot*».

- Κιβωτός, ἡ. Psl. *Kivotū* arca.

***Cliros** s. m. : clergé. - Cler. - Pr.¹ 109 *verso* «înainte a tot *clirosulū*, să desfacă cărțile cele dumnezeesci sfânta pravilă». - Let. K. 117 «eșindu-i înainte departe de Roma, cu tot *clirosulū* Bisericii». Pr.² 26 *f. l.*, «așjdere de o va găsi că curvește cu om din *clirosulū* bisericii». Și forma *clirū*: Dđeiasca Lit. Dos. (Gast. I. 240). - *Cliric* s. m. : clerc, ecclésiastique. - Pr.³ 146, 15 «arhiereii și *cliricii* cariū nu țin muierī pre lege, cariū își țin curăția, acelora să le slujască voinicī iară nu muierī».

- Κληρος, ὁ ; κληρικός, ὁ. Psl. *clirosū*, clerus ; *cliricū*, cleri-

cus. - Introdus prin biserică. Ca și la Slavī, a rămas cu terminațiune greacă alătura de : scopos, folos, cheravnos....

Coală (pl. - e) s. f. : feuille (de papier). - Let. K. 15 «că de am sta și a pomeni și a scri țările toate, câteva *coale de hârtie* s'ar mai lungi».

- Ngr. κόλλα, ή Vyz. Dela pgr. κόλλα, colle (par ce qu'elle [la feuille de papier] était collée, Cih.). - MR. coală și acoală. - Influență culturală.

Colivă (pl. - e) s. f. : colybe : du bled cuit qu'on offre aux églises Vyz.; iar Cih.: gâteau que l'on distribue aux funéraires à la mémoire du défunt». - Grâu fert ce se duce la biserică ca o jertfă, ca un prinos cătră sfinți, cătră cele sfinte Cost. - Pr.¹ 60 *verso* «preotul deivorū mânca feciorii lui prescurine cântate, sau *colivă*...» - C. D. B. I, Catast. Galata (1588) 221 «1 tepsie de argintu de *colivă*». Pr.³ 295,378 «și să facă și poménă cu *colivou*».

- Κόλυβον, τό, cu deosebire pl. τὰ κόλυβα (Suidas : κόλυβα, σίτος ἐψητός = frumentum coctum). - Psl. colivo, idem.

***Comit** (pl. - ți), s. m. : Comète, comète à queue. Il găsim nu mai într'un pasaj ca o rămășiță de influență culturală : Let. K. 230 (Gr. Urechī) «într'acesta anū s'au arătatū pre ceriū stea ca coadă, *comitū*».

- Κομήτης, ό, idem.

Condēiu (pl. - e), s. n. : plume à écrire. - Let. K. 9 «și mai sūnt țări și mai mărunte, care le trec cu *condetul* pentru zăbavă». Ib. 101 «și cel ce este mănios într'un chipū întinde *condetul*, și cel ce nu, într'altū chipū îl oprește». Ib. 373. - Ps. Dos. 146,44,3 «limba imi voi face *condet* de scrisoare», în text. gr. κάλαμος.

- Mgr. κοιδύλι, τό (ngr. κοντύλι) idem. Dela pgr. κονδύλιον dimin. lui κόνδυλος : articulation des doigts de la main, poing, main fermée Alex.

Cositōriu, s. m. : étain. Pr.³ 265,328 «cela ce varsă cēră, sau plumbū, *cositoriiū*, sau carele leagă bărbatul cu mușarea să nu să 'npreune.... acela anī 20 să nu să cuminece».

- Pgr. κασίτερος, ό prin psl. : cositerū, stannum. La ngr.

și MR. *καλάι* din turc. *calai*, de unde în rom. *calangiū*, spoitor de vase. El. turc. - Nsl. s. cositer.

Crin s. m. lis. - Tetr. Cor. II «socoțiți *crinul* satelor cumă crește neustininduse nece toarce». - Cant. Div. lum. (Gast. I, 325) «lumea darâ ca o grădinâ, într'insa oamenii ca niște flori, precum mărturisește Izrail va răzsări ca *crinul*».

- Κρίνον, τό. Psl. *crinū* lilium.

D

Dascal (pl.-î) s. m. : maître (d'école), précepteur, lettré, docteur. Sin.: învățător, cărturar : Tetr. Cor. 135 «rădicară ei grăiră: *Invătătoare, învățătoare.*» Let. K. 4 «acesta au avut de *dascal* și învățător.» Idem 139 «dîc că începătorii și îndemnătorii acestui lucru să fie fost Marco, Episcopul de Efes, carele ca un *dascal* au dat veste la toți ca să nu primească nime acel săbor.» Idem 314 «pentru aceia bine dîcea un *dascal.*» Idem 108 «pentru că dîc *dascalii* și *înțeleptii* că crud și tiranic lucru este și foarte fără de minte neștine să mai mustreze și să mai pedepsească pre unul ce în pedeapsă și în nevoie au căduț.» Paliă de Oraștie (1582 Gast. I 37) «Zacanū Efreem *dascalul* de dascălie..» - *Dăscăliță* f. lui «dascal» ; maîtresse (d'école). Pr.² «cela ce-și va da fata la vre o *dăscăliță* muîare pentru să o învețe...» - *Dăscălie* s. f.: enseignement, instruction, culture, doctrine. Let. K. 60 «acea țară (Italia) este scaun și cuîb a toată *dăscălia* și învățatura.» Idem 104 «*dăscălia* au perdut, stăpânirea aū răpus, și de câte mai întii au avut slave s'au desbrăcat.» Meletie: Cazan. (1644 Gast. I 110) «căt moare iară fără *dăscălița* scripturilor și fără de învățatura lor.» - *Dăscălêsc* vb.: enseigner, instruire. Pr.² 69 xf. «Când va indemna neștine pre altul și'l întărăta de'l mănîc, sau îl *dăscălêste* de 'l învață să facă vr'o răutate, acela să chiamă sfătuitor răutății.»

- Δάσκαλος, ὁ dela pgr. διδάσκαλος. Asimilarea lui *di* e anterioară introducerii lui în limba română. În ngr. e tot δάσκαλος și în MR. *dascal*. Transiția lui *a* neaccentuat în *ă* e posterioară; în epoca anterioară fanarioților ne întîmpină mai târziu (Gast.

Glos.) Insemnarea de «cântăreț» în această epocă nu să confirmă prin nici un exemplu. E o influență culturală.

***Decadă** s. f. : dizaine, division (d'histoire) en dix (livres). Il găsim numai în *Cron anonimă* Let. K. 97 și 123, vorbinduse de istoria lui *Boufniu*, împărțită, după exemplul clasicității, în *decade*.

- Δεκάς - ἄδα, ἦ, idem.

Diăcon, s. m. diacre. Gast. I 331 (1581) «și cu voia mitropolitului marelui Serafimū noi o dădemū lui Coresi *diaconului*, ce era meșterū învățat într'acestū lucru.» - *Diăconū* : (Gast. I 37) *cuvent pentru curăție* (1618) «ca să nu cadă în muștrare și în lanțul vrăjmașului *diăconū* așijdere curății.» Pr.¹ «ântăful mucenic Stefan, mai marele *diăcon*, pomenirē să-i-o prăznuim.» Idem II *verso* «nice *diăconul* ceva să grăiască sau să judecă pre popa a lui.» Și f. *diăconiță* : diaconesse. Pr.³ 321, 19 «iară *diăconițele* decă se vor întoarce să nu cumva amestece întrū hirotonie ce să se socotească întrū mirenī.» Din *diăcon* forma prescurtată : **Diăc*, s. m. écrivain. Paliia de Orăștie (Gast. I, 38) «de în mila lui Dumneșeu cu Șerban *diăcū* meșterul mare al tiparelor și cu Marianū *diăcū*...» Let. K. 148 «iară Leșii, fiind de înșelăciune coprinși, nu băgară în seamă, pînă au fugit un *diăc* a lui Bogdan Vodă la oastea leșească de le-au spus.» De la *diăcon* avem și s. colectiv : - *Diăconime*, corps de diacre. Dos. Lit. (1679 Gast. I 240) «pentru arhiepiscopul nostru... cinstita preoțime, în Hristos *diăconime* a totū clirulū și poporulū, Domnului să ne rugămū.»

- Διάκονος, ὁ, διάκος, ὁ. Șain. Sem. 38 «Diaconul și dieacul vin din neogreaca : διάκονος, διάκος. Acest din urmă, de la sensul de *cântăreț*, trecu la acela de *scriitor*, întocmai ca francezul *clerc* (= lat. *clericus*) cu aceleiași tranzițiunii logice : popesc-învățat-scriitor.» Amëndouă formele există și în psl. dijaconū, dijacū Mikl.; dar înțelesul de *scriitor* nu există nici în gr. nici în psl. Prin urmare această nuanță aparține procesului istoric al limbei române. De observat e că în ngr. διάκονος nu există de cât ca restaurare literară. Singura formă e διάκος care fie direct, prin călugării fanarioți, fie prin mediul bisericeii slave,

s'a introdus în limba română întâi cu sensul de *diacon* și apoi cu acel de «scriitor.»

***Diatacsie** s. f.: ordre, édit. Ne întâmpină numai odată în Pr.³ 141 «mai vru împăratul încă de mai făcu niște tocmiri cu multă trudă deîn tocmélile cele vechi: 170 Nearale și le puse deosebi că schimbă pentru nunte și legea pentru *diatacsie* și pentru niște taîne asemenea acestora care le poruncise mai nainte marele Constantin.»

- Mgr. *διάταξις, ἡ; διατάξεις*: ita codicis justiniani libri laudantur ex Scholiaste Basilic.... quòd ex imperatorum *constitutionibus* confecti sint D. C.

Diavol, s. m.: diable. Drac. - Pop. ghiavol. - Ps. Rac. 212, 108 «puse spre el păcătoșul și *diavoiul* să stea déderépta lui.» Pr.³ 196, 166 «iară de va fi deîn lucrul *diavolului* să se afle cineva cu mușarea lui în zi de praznic, acela să nu ăa anaforă.» *Praxiul* (1569-75 Gast. I 11) «și amu și Mihailu Arhanghelu nu aduse hulă diavolului.» - *Diavolèsc* adj. diabolique: Molitv. (1650 Gast. I 228) «zidiul cel tare cărora năzuescu cătră tine înproșcă, gonéște, depártedă toată *diavoleasca* facere.»

- *Διάβολος, ὁ*. Psl. dijavolū, Diabolus, corespondent ebraicului *satan*. Forma *ghiavol* indică origina cuvântului. În ngr. pop. pronunțându-se *diavol* (*δριάβολος*), spiritul fonetic al limbei române a făcut din el *ghiavol*.

***Discos** s. m. disque, patène. Pr.³ 172, 102 «și iară ori fiecine ceva îndrăzni de va lua vre un lucru să fie de treaba lui, sau va da altuia să slujască afară den biserică, adecă mahramă sau poală sau sfeșnic sau *discos* sau și alte asemenea acestora; și noi după canonul apostolesc pro unii ca aceia dămu-i afurisaniei.» *Prav. de Târg.* (1652 Gast. I 161) «iară de va cădă zvezda dăpre *discos*, să fie oprită de liturghie.» Popa I. din Vinți: *Diaconariu* (1680 Gast. I 244) «suntū și alte odejdii, carile trebuescū să le aibă gata preutul.» - Sfințitele vase *discosulū* și potiriulū.» C. D. B. I. Cat. Gal. 195, 78 «1 potir de argintu cu *discos*.»

- *Δίσκος, ὁ*. Psl. discosū: discus in quo Graeci inter missae solemniam sanctum panem reponunt D. C.

Dogmă s. f. (pl.-e și -ate): dogme. Let. K. 123 «însă nici este

dogmă a bisericeii carea cum vom vrea să nu credem.» Pr.³ 314, 34 «nice episcopul să se rânduiască adins eluș să facă întrebare pentru niscare *dogmate*.» Și în parentez *dogmate* se traduce prin «învățăturii ale légii.»

- Δόγμα (pl.-ατα) τό. Psl. dogma idem. Pl. *dogmate* indică o provenință directă grecească.

Drum (p. l.-urii-ure) s. n.: voie, chemin, route, marche, trouée Cih. Sin.: *cale*. - C. D. B. I, 254. D-l Hașdeu între glosele din limba slavă citează și următoarea (1579) : da se znae *hotarâle selov Lupșanului* ot *drumul Dărstovului* u velico Gorgan = să se scie hotarêrele satului Lupșanului de la *drumul Dărstovului* până la marele Gorgan», în care vedem că espresia românească «*drumul D.*» e fidel reprodusă. - Pr.¹ 39 *recto-verso* «iară alții săntu slugi sau robi supt mai mari, iară alții neguțetori de umblă pre *drumure*...» Eustat. *Prav. de Iași* (1694 Gast. I, 123) «celu nebunū, macarū că nu să va certa la nebuniile lui, de va face vre o greșală, iară totū nu să cade, să-lū slobozească de totū să îmble pre *drumuri* slobod».

- Δρόμος, ὁ, cursă, drum. - Cfr. bulg. și serb. drumū, dromū. Alb. *drom*.

E

Eclisiarh și **clisiarhū* s. m. sacristain. Pr.¹ 131 «iară de va fi cu negrija *clisiarhului* lăsatū biserică nemăturată...» - Forma *eclisiarh* nu ne întimpină în nici un pasaj, dar e neîndoelnic că a esistat, tocmai precum a esistat și *episcopia* pe lângă *piscopia*.

- Ἐκκλησιάρχης, ὁ. Psl. iecclisiarhū și clisiarhū, de la care ne-a și venit în rom. *clisiarhū*.

Eftin, *îeftin*, adj. bon marché, indulgent. = pgr. οὐκέρμων: Cod. Vor. 134,10 «rebdare lu loru auđitu și sfrășitulū Domnului văđutu, că multu ăaste milostivu și *eftinu*». - Ps. Sc. 279,85,15 și Ps. Cor. 236,25 «și tu Doamne Țeulū meu *eftin* și milostivu în lungu rebdătoru și multu milostivu și dedevăru». Idem 332,102,8; 374,110,4. Pr.² 19 *cmg*. «acela ce va cumpăra un

lucru prea *eftin* de vreme ce va fi lucru scump, face prepus cum să fie de furat». Idem Pr.³ 289,364. - *Eftinătate* - *tătă, - *șig, - *șug, s. abstracte de la *eftin*.: indulgențe. : Pas. Dns. 76,24,17 «aminte-ți ad de *eftinătate* - Doamne ce o ai cu bunătate». Idem 260,77,111. - Idem 224,86,153 «că și cu ale tale *eftinătate* - să cauți cătră mine cu blândiațe». - Ps. Sc. 158,50,3 «miluiaște-me Dumnezeu după mare milă a ta, și după multe *eftinșigurele* tale cură fără legile mele». Idem 417,118,156; 468,144,9.- Ps. Cor. 134,50 «miluiaște-mă, Doamne, după mare mila ta și după multe *eftinșigurele* tale».

- Εὐθηνής, εὐθηνία, abundance, prosperité Soph.; Serb. jevtin, jeftin; Bulg. jeftin, jeftinija. - Ngr. φτηνός. MR. eftinü, eftinătate. Fenomenul dispariției lui *e* inițial din ngr. φτηνός și a schimbării lui θ în τ, când îi precedează labiala φ (φθάνει = pron.: φτάνει) e destul de des în limba ngr. populară și indică o lungă distanță între φτηνός și εὐθηνής (- νός). - Rom. *eftin* dar păstrând inițialul *e* dovedește o vechime destul de îndepărtată. Opusul lui *eftin* e sl. *scump*. Sensul pe care cuv. *eftin* l'a căpătat în cărțile bisericesci de «iertător» «indulgent», e curat produs al cuetării românesci.

Egümen - *măn, *igümen, s. m.: abbé, prieur d'un monastère. Sin.: cu sl. *stareț*. C. D. B. I, 110 (*întărîre domnească* 1601) : «dat'am dumné-mé cartia dumni-méle cu învățatura dumni-méle rugătorului nostru *egümanului* de Tismana și a tot săborul de acolo. «Cozma : *Amart. Sol.* (1692 Gast. I, 298) «atunce *egümanul* cercând carte, unde era scriș toț, au cunoscut că era și trei sute de anî». - *Let. Rom.* și *Mold.* (Gast. I 193) «și chemă pre toți *egümenii* de la toate mănăstirile țării muntenești». Cozma : *Amart. Sol.* (Gast. I, 297) «că martur mi-i domnul, că gândesc, cum nu va fi trecut un oșas de când am eșit din mănăstire, după ce am făcut utrăna, și era cutare *egümen* și stareț cutare». Pr.¹ 13 *recto* «episcopulă sau *igümenulü* sau fie și carele dentru rândulü preotescü». Idem 44 *recto* «decî desevorü tēmpla mai vartos a fi episcopî, sau *egümeni*, sau popi să se scoață».

- Ἰγούμενος, ὁ. Psl. igümenü, idem. - Transiția lui η în *e*, de la cel dintâi e o dovadă de vechimea cuvântului; pe când

igumen nu e de cât o provenință din chiar textul care a servit de bază traducerii pravilei romănesci (Govora).

'Elin (pl. - i) s. m.: Hellène: paien, gentil. Sin.: idololatra, păgân, eretic. - Pr.³ 364,80 «episcopul care va scrie moșteni eretici sau *elină*, anatema». - Idem 371,127 «străinii de legea noastră ca ovreii, ereticii și *elină*, unii ca aceștia nu se primesc nici la pârâle nici mărturiile episcopilor». - *Elinesc*, adj.: hellénique: qui appartient au paien, au gentil. Sin.: *etnicesc* (Gast. I, 344,2): - M. Costin (1620 Gast. I, 60) «dascali plini de toată înțelepciunea și știia filosofia toată și adincul scripturilor *elinesești* și creștinești». - Pr.³ 372 (Săbor 5) «și pre ceia ce asculta și se pleca dogmatelor lor adecă scripturii și învățăturii lor ca niște ucenici ce ținea învățăturile a lui Orighen, carii nu hulua nici lăsa bărfélele *elinesești*». Idem 407,77 «și au jurat jurământure *elinesești*».

- Mgr. ἑλλην, ô pagan, gentile, idolater Soph.; Psl. ielină ἑλλην paganus.

Emisferiu, s. hémisphère. Emisferă: jumătatea globului pământesc. Let. K. 111 «nu ȳic însă că toți câți astăȳi se află lăcuitoři într'această țară, că sunt toți Români, că aceia nici au fost nici este într'o țară cât putem ști că sunt în *emisferiul* nostru.

- Ἡμισφαίριον, tò idem.

Engolpiu (pl. - uri) s. n.: chaîne de poitrine, collier. Orna-ment purtat de prelați și alte persoane din înaltul cler Cost. Pr.³ 216,202 «întru sfintul și marele post, nici o legătură nu poate să se facă..., numai aceasta ce știm că s'au făcut de doă ori în zilele sf. patriarh de la Țarigrad Chir Filotei de mare nevoe, odată s'au făcut legături cruciși, iară altă dată au schimbat *engolpiurile* o parte cătră alta...». - Ἐγκόλπιον, tò, idem Soph.

Eparhia (pl. - i), s. f.: diocèse d'un évêque. Ocolul, ținutul în care un episcop esercită o jurisdicție eclesiastică Cost.; Let. K. 137 «mai făcut-au și al treile Episcop, la mănăstirea Rădăuți și *eparhie* i-au dat ținuturile din partea de sus, despre Țara Leșească». Pr.² 41,26 «alte pravile dzic să gonească pre hotru și să-l scoată dintr'acel oraș sau sat unde va fi făcând

hotrie, alte dzic să și-l scoată de pre locul și *eparhia* aceluia județ». D'aci : - **Eparhian* adj. : diocésain. Eparhiot. Pr.³ 318 (sf. săbor dentâi a toată lumea. Gl. 4) «pentru să se pue episcopul cu voia a tuturor *eparhianilor*».

- Ἐπαρχία, ἡ : districtus metropolitani D. C.; Psl. eparuhija idem.

Episcop s. m. évêque : Sin. : vlădică, arhieru. - Let. K. 139 «mai făcut-au și al doilea *episcop*, după mitropolit, la sfânta mănăstire în oraș în Roman». *Propovedanie* (1600 - 1650 Gast. I, 140-41) «dup' acé apostolii herotonisilui, de elū să bucurarū și-l puserū *episcopu* într'o cetate». Și *episcup*: Pr.¹ 11 verso «că nu se cade *episcopului* săș judece patriarhul său...»; idem 12 recto «*episcopul* să nu poștească dar de la herotonosie lui». - De aci : - *Episcopie*, **piscupie* s. f. : évêché. - *Geogr. Ardeal*, (1660 - Gast. I, 176) «mai nainte era mare loc și bogat și era loc de *episcopie*». - Ps. Sch. 367,108,8 «să fie ڃilele lui mici și *piscupia* lui se priiméscă altu».

- Ἐπίσκοπος, ὁ; ἐπισκοπή, ἡ. Psl. episcopū, episcupija, episcopū, piscupū.

***Epistolie**, s. f. lettre, épître. Sin. : scrisoare, epistolă. - *Apost. de Buc.* (1683 Gast. I 261) «...și după acéste *epistoliile* sfinților apostolī». Pr.³ 143,4 «M. Vasile grăiaște într'o *epistolie* ce au trimes cătră Diodor». Idem 146,15.

- Ἐπιστολή, ἡ. Psl. epistolija idem.

Eres (pl. - ése, - esurī), s. n. : hérésie. Rătăcire în materie religioasă condamnată de biserică Cost. - Pr.³ 36,20 «pentru *erésele* bărbatului poate muțarea să nu-și despartă bărbatul numai cu biserică, ce și ea singură fără de voia nimărui pôte să se despartă de dăns și mai vrătos de o va fi el ispitit, sau de o va fi silit să o întoarcă despre credința ei cea bună a pravoslaviei spre *erésele* lui. - Pr.³ 200,182 zac. 2 «nu să poate socoti din doă lucruri unul, oare cărele va fi mai rău, *eresurile* sau precurvia?» - *Eresie*, s.f. idem. Grecenu : *Marg.* (1691 Gast. I 290) «Cărtea lui Meletie Sirig împotriva *eresiilor* calvinești...». - *Eretic*, *ereticesc*, s. m. și adj. hérétique. Pr.¹ 55 recto «și care cine va mânca cu Armeni sau cu Pavlikeni sau cu alți *eretici* ori cari...». Let. K. 207 «ca să poată stinge

numele cel rău a frăține-său, și ca să nu se arăte ceva abătut de la pravoslavie, pre toți *ereticii* den țara să vrea să-i întoarcă ori să hie la legea pravoslavnică». / Pr.² 50 verso «deci sântu oare carii întru creștini ce ținū lucru *ereticescū*». - **Ereticia*, s. f. au lieu de *eres*, - *ie*: hérésie. Calitatea ereticului: Let. K. 234 «și dacă aū venit în țară și s'aū așezat în scaun, toată nedumnezeirea și *ereticia* și aū arătatu».

- Αἵρεσις, ὁ; αἰρετικός. Psl. jeresū, jereticū, ereticiscū idem.

**Eterothalis* s. m.: deux frères nés du même père et d'une autre mère. - Ca și *amfithalis* introdus prin dreptul canonic bizantin în lipsa unor termenī corespundători: Pr.³ 249 «iară de nu va avea frate de un tată și de o mamă, și va avea alt frate care va fi de un tată și doă mumini, atunci îl moștenește frate-său carele să chiamă *eterothalis* (și *eterothalis* să chiamă când sint doi frați de un tată și de doă mumini)».

- Ἐτεροαλής, ὁ, né d'une autre mère.

**Etnicesc* adj. paien. Liturghie (Gast. I 344) «și nu numai céle creștinești, ce încă și céle *etnicești* asemenea învață.»

- Ἐθνικός, idem.

Exarh, s. m. exarque. Demnitate inferioară patriarhului Cost. Mitropolitul Tîrgoviștei mai avea, pe lângă cele-l'alte, și titlul de exarh: Astfel în Prav. de Tîrgoviște (1652 Gast. I 156) găsim pe «*Stefan*, mitropolit alū Tîrgoviștei, *exarhulū* plaiului și a toată Ungrovlahia.» De asemenea în Cheia înțeleptului (1678 Gast. I, 236) «Varlaamū cu mila lui Dumnezeu arhiepiscopū i mitropolitū al Tîrgoviștei și alū scaunului Bucureștilor, *exarhū* plaiului și a toată Ungrovlahia.» - Pr.³ 298 (sabor 2) «și s'aū adunat la Țarigrad 150 episcopi, și avea *exarhū* săborului aceluia pre Timoteiū de la Alexandria.»

- Ἐξαρχος, ὁ. Psl. Exarūhū.

Evanghēlie s. f.: évangile. Pr.¹ 96 recto «căș sântū frați sufletești ces pre sfânta *evanghēlie*, cândū facū frăție.» Pr. 374 «și să fie tare calea noastră după cum ne o au arătat cu luminătorii și dascălii biséricei îndreptând luminat dumnezeiaște urmele noastre și pornindule cătră *Evanghēlie*.» Arh. ist. 233 (1656) «și iam întrebat cu giurământu mare și ei așé toți pe sfânta *Evanghēlie* și pre sfânta cruce.» - *Evanghelicesc* adj.:

évangelique. Filotheiu: *Invățătură creștinești* (1700 Gast. I 337) «ce sîntu socotélele creștinești, carele privescu numai cătră adevărulū celū *evanghelicescu.*» - *Evanghelist* (pl.-ști) s. m. : évangeliste. Cor. Caz. (1579) Gast. I 26 «*Evanghelistū*». Catech. (1607 Gast. I 42) 126 «evanghelīști.» Silvestru: N. Test. (1648 Gast. I) «știind că duhulū sfântū au îndemnat *evanghelistī.*»

- Εὐαγγέλιον, τό, εὐαγγελιστής, ὁ. Psl. evanghelii, jevanghelije, jevanghelistū. Ngr. εὐαγγέλι și βαγγέλιο = MR. vanghelitūlu.

Evlavie s.f. : dévotion, piété. Sin. : cucernicie, cuvioșie. Let. K. 117 «și iată dintr'insu mare parte Turcii o au supus și o stăpânesc, nepăzind încă nici cele dreptăți și faceri de bine care mai dinainte vreme de mai marii lor și de bunii de *evlavie* și de milostiviī împărați puse în legi erau, și neclătit se păziau.»

- Εὐλάβεια, ἡ : divozione, pieta verso Dio, e santi Som.

***Evsevis** s. m. dévot, pieux. Sin. : evlavios. Let. K. 112 «în ții-lele dară a acestui *evsevis* împărat (Antonin).»

- Εὐσεβής, ὁ, idem Soph. Prin cale culturală.

F

Fărmec (pl.-), s. n. : charme, sortilège, magie, maléfice, enchantement. Sih. : descântec, vrajă, vrăjitorie. Pr.¹ 29 *verso* «că facū *farmece* și vrăji și pierd sufletele coconilor la vreme de naștere.» Idem 69 *recto* «preotul deva spune basme, saū seva ținé de *farmece* și de *vrăji*...» Idem 119 *verso* «cine poartă *farmece* și erbi la grumazii lui...» - *Fărmec*, *fərmec* vb. : charmer, ensorceller. Pr.¹ 119 *verso* «cine cumpără ceva și o *farmecă*... vrăjitori se chiamă și înșelători.» Let. K. 44 «acest Ham s'au apucat de învățături diavolești și *farmece*, pentru ce-i s'au ȃis Zoroastel, precum anume au *fermecat* el pre tată saū bét, cât au rămas Noe ca un famen...» - *Fărmecătōr*, s. m. ensorcelleur, magicien, enchanteur; *fărmăcătură* s. f. : l'action de charmer, de tromper: Pr.² 32 *di* «când un rānit va să se tāmăduiască cu descāntece și *farmece* atunce el iaste singur vinovat morți-ș... atunce de nevoe se va chema și *fermecătōare* sau *descāntătōare*...» Ps. Rac. 104, 57

«veninulŭ lor ca veninulŭ șarpelui ca al aspidei surde ce-și astupă urechea sa, carea nu aude cŭvântulŭ *fârmâcâtorilorŭ, fârmâcătura fârmâcâtorŭlui* măestru.» Text - gr. : ἤτις οὐκ εἰσακούεται φωνῆς ἐπαδόντων, φαρμακοῦται φαρμακούμενος παρὰ σοφοῦ.»

- Φάρμακον, τό; Φαρμακία (-εία), ἡ, enchantement Soph.; Lat.: *pharmacus* magicien: postér. à Auguste (Theil). Cihac îl derivă de la ngr. Φαρμάκι poison MR. *fârmac* idem; vb.: *nfârmăc* sau *fârmăc* empoisonner. Dl. Hașdeu îl alătură la stratul biz.: amăgesc (mag -), stafie, bosconesc etc. M. E.

Felôn (pl.-oane) s. n.: surplis du prêtre qui dit la messe. C. D. B. *Catast. Gal.* 200, 198 «3 *feloane* de adamască albe»; 200 «1 *felonŭ* de atlas roșiu»; 201 «un *felonŭ* de adamască mohorită» etc.

- Φελόνιον, τὸ. Psl. felonŭ (vestis sacerdot.) penula.

Filosof s. m.: philosophe, divinateur, sage, docte. Pr.² 53 *gl.* «de să va prileji neștine vre un *filosof* sau vre un *numărătorŭ de stele*, când va căuta în obrazul cuiŭva, și de-î va zice fur, nu să va certa ca un suduitor, pentru căce de i-au zis fur, nu i-au zis pentru să-l suduiască ce pentru că-l au cunoscut cu *mesterygul* său cum iaste fur.» Moxa: *Cronica* (1620 Gast. I 61) «elŭ dereptŭ să nu să spae boiarii și să nu părăsescă jocul, alergă de sfărimă o oglindă ce era făcută de unŭ *filosofŭ*..» Evst.: *Prav. aleasă* (Gast. I 78) «Matheŭ au fostŭ eromonah învățat și *filosof*..» - *Filosofie* s. f.: philosophie: Pr.³ 139 «..adecă carii au meșteșugit gramaticchia, *filosofia* și vrăcîuirea.»

- Φιλόσοφος, ὁ; Φιλοσοφία, ἡ. Psl. filosofŭ, filosofija.

Flegmă s. f.: phlegme, crachat, glaire, pituite épaisse que l'on jette en crachant. Scurpat mucos și rece, cel mai gros ce se scoate prin tusă Cost. Pr.³ 294, 378 «trupul omului iaste de 4 stihii, deîn sânge zic, deîn *flegmă*, deîn tuse și deîn fiare neagră.»

- Φλέγμα. Psl. flegma inflammatio, pituita Mikl.

Folôs (pl.-oase) s. n.: avantage, profit, utilité, gain, fruit, intérêt. - Tetr. Cor. 37 «ce *folosu* e omului să arŭ lumea toată dobîndi, iară sufletul deserta-l-va.»

Cod. Vor. 120, 9: «Care <i>folosu</i> e, frații miei, să nesciînre credințta grăiaște că are, e lucru nu are?»	Biblia din 1646: «că ce <i>folosă</i> -i frații miei, deva zice cine- va că are credințta, iară fapte n'are?»	Biblia din 1688: «Ce <i>folosă</i> e frații miei de va zice nes- cine că are credințta, iară fapte nu are?»
---	---	---

Cod. Vor. 19, 3 «că nemică nu me tăgăduiū de ceale ce eră
de *folosu* ce se nu spuiū voao.» Ps. Rac. 49, 29 «ce *folosui*
însângele meu când voiū pogorî îngroapă?» Ps. Cor. 7 ib. «ce
folosu e de sângele meu, cândū dișting in putrețire.» - *Folosesc*
vb.: profiter, être utile, gagner. Pr.¹ 85 *recto* «acela de nevoe de
va fi și vre un starețū sâ poată și pre alții *folosi*.» Ps. Dos. 66,
21, 41 «că nu i nime să mă *folosască* fără tine, nice să mă
crescă.» - *Folosințta* s. f. = folos. Ps. Dos. 78, 24, 68 «că nu-i,
Doamne, nedējdia pre tine - să-mi trimiți *folosințta* cu bine.»
Pr.³ 182, 21 «că arhiereul ca un oblăduitoriū... aceluia de va tre-
bui întru eparhia lui de *folosințta* și spășenia creștinilor.» - *Folo-
sitoriu* adj.: utile, protecteur, bienveillant. Ps. Rac. 4, 3 (in suma-
riul psalm.) «să mângăe puinduși nădejdea întru Dumnezeu
fiindū Dumnezeu măntuitoriu și *folositoriu* lui.» Ps. Cor. 6, 3, 5
«tu, Doamne, *folositoriu* meu ești», unde *folositoriu* în Ps.
Rac. e redat prin «scutitoriu» (în text. gr. ἀντιλήπτωρ = protector
Soph.).

- Mgr. Φελός, ó, pro ὄφελος emolumentum, lucrum D. C. - Ngr.
ὄφελος Som. și Vyz. MR. *félise* (= diafur).

***Frănitic** s. m.: frénétique. Lovit de frenesie Cost. - Let. K.
372 «ce n'au ascultat, și adăugîndu-se boala, și alesū toamna
fiind, așa de greu l-au cuprins herbințala, cât până la Tighinea
au stătit *frănitic*, adecă buiguit de hire.» Egal cu:

- Φρενιτικός, ó. Imprumut cultural.

Frică s. f.: peur, crainte, frayeur. Sin.: teamă, temere. Ps. Sc.
55, 18, 10 «*frica* Domnului curată, prămăndește în vécu de vécu:

Cod. Vor. 6, VI, 4: «Și năpădi <i>frica</i> spre toți ei.»	Biblia din 1648: «și căđu <i>frica</i> spre toți ei.»	Biblia din 1688: «și căđu <i>frica</i> preste toți preste ei.»
--	---	--

- *Friccs* adj.: peureux, craintif. Ps. Sc. 65, 21, 24 «*fricoși*
Domnului laudați elu», tradus în Ps. Rac. ib. 36 «*ceța ce vă têmeți*

de...» - **Infricu, infricoșez* vb.: effrayer, intimider, menacer. Ps. Sc. 35, 13, 5 «Domnul nu chiamară, acie *infricară*-se cu *frica* io nu era *frică*» = Ps. Cor. 138, 10: «acea se *infricară* io nu era *frică*.»

Cod. Vor. 64, LXIII
11: «cându grăiia lui
dreptate și de țin-
rutu și de giudețulu
cela ce va se fie *infricatu*
fu Filices....»

Biblia din 1648 :
«iară grăindū elū de
dereptate, și de opri-
turi, și de giudețulū
ce va să fie, *spăimatu*
Filicesu....»

Biblia din 1688: «și
grăindū elū de direp-
tate, și răbdare și
pentru judecata care
va să fie, *infricoșin-
duse* Filicesu...»

- Φρίκη, ἦ. Cfr. Alb. frică, Meyer; MR. frică, fricos, infricușezū.; Meyer ca și Cih. de la ngr. φρίκη; în ngr. însă nu există φρίκη de cât ca un arhaism în limba literară. Limba pop. cunoaște numai formele : φρίξι, ἐφρίξε, care s'au și introdus în sub dialectul sudic MR. «*fricsi, fricsire*» cu sensul de groază, îngrozire. Generalitatea întrebuintării cuvântului în românesce; forma lui veche și numeroasa familie la care a dat nascere prin compunere precum și aflarea lui identică la Alb. dovedesce o origină foarte veche.

G

* **Grămătic** (pl. - i), s. m.: écrivain, secrétaire, teneur de livre. Sin.: diac. - Pr.³ 66 *recto* «preotul nice dinioară să nu între în leturghie fără de *grămătic*». Pr.³ 242,258 «adecă un mirean sau fie și *grămătic*, ce se zice om din cinul besericeî.»

- Γραμματικός, ὁ, scrivano Som. - Psl. gramaticū grammaticus. - ***Gramatichia** s. f.: grammair. - Gramatica. - Pr.³ 139 «pravilă să chiamă și alte meșteșuguri ale meșterilor dascalii, adecă cari au meșteșugit *gramatichia*, filosofia și vrăciuirea.»

- Γραμματική, ἦ. Psl. gramatikija grammatica.

H

Hărăzesc vb. gracier, donner, faire une donation. Pr.³ 247,265 «iară zéstrile cele de afară nu sânt ale bărbatului, ci de le va

strica bărbatul, și însă muțarea le va fi *hărăzit*, atunci moșt-nenii nu le cer». - *Hărăzială*, s. f. donation. Pr.³ 143,6 «iară pentru episcopia de la Iraclia căci era, cum am zis mai sus, deteră lui această *hărăzială* și dar împăratul și Săborul arhiereilor».

- Χαρίζω (χαρίζομαι Soph.) idem. Psl. harizati și harizovati donare. MR. Hărădzescu, ahărđescu, ahăridzescu. - Hărăzială e o formă românească. Păstrând pe *z* intact, iar în MR. schimbându-l în *dz*, arată că cuvântul e vechiū la Români. Căci altfel formarea verbelor române împrumutate dela Greci cerënd forma aoristică a verbelor grecesci, am fi avutū : *hărisescū*, ceea ce în cazul de față nu e. Mai probabilă e filiațiunea sa prin mediul slavonei.

Hărtie s. f.: papier à écrire, acte, inscris = zapis. Pr.¹ 22 *recto-verso* «sășū scrie greșalele lui întrū *hărtie*, și să o dé duhovnicu său». Și mai jos ib.: «și iară învățăm pre duhovnici, să scrie în *hărtie*». C. D. B. 77 (1597) «dé acum nainte nime din ruda mé ca să n'aibă a pără aiaștă pără nice dineoară în véci înaintia ceștii *hărtii* a noastră».

- Mgr. χάρτης, ὁ; χαρτί, τό. D. C.; Som.; Psl. harütija, idem. MR. carte (= *scrisoare* și *hărtie* ca în DR. populară). Infl. culturală.

Herăgra, s. f.: goutte aux mains, chiragre..- M. Costin Let. K. 288 «omū boleacū fiindū Radulū Vodă, și de mână și de picioare, care boală *podagra* și *heragra* se dice».

- Χειράγρα, ἡ, idem.

Hirotonie, **herotonisîe* s. f.: ordination d'un prêtre, chirotonie. Pr.² 37, k «obrazul călugărit, de va fi stând pre vre o stepenă ca aceia ce sânt dentru destoinicia besericeî și să aibă asupra sa *hirotonie* sau molitve de preoție». Pr.¹ 12 *recto* «episcopul să nu poștească dar de la *herotonisîe* a lui». - *Hirotonisesc*, *hirotonesc* vb.: nommer, sacrer, ordonner un prêtre. Pr.³ 143,5 «că mai nainte să *hirotonia* de episcopi de în eparhia lor, și pre arhiepiscopi patriarhul îi *hirotoneste*». Anania : *Vieța sf. Nifon* (1691 Gast. I 287) «acela fu trimis precum zice, de bunul credincios împărat, fiind *hirotonisit* Voivod».

- Χειροτονία, χειροτονῶ (aor. : χειροτονῆσ-); Psl. hirotonija, herotonisati idem. - Provenință juridică din dreptul canonic.

***Hristòs** s. m. : Oint, Christ. Sin. : uns. Ps. Sc. 295, LXXXVIII, 52, «ce împutară draci tăi, Doamne, ce împutară cu schimbatul *hristosului* tău». Idem 504, CLV, 13 «eși în spăsenia oame-nilor săi, vinit-ai se spăsești *hristoșii* săi». = Ps. Cor. : «să spăsești *unșii* tăi vinit-ai». Cod. Vor. 80, 80, 1 «deci se muincă preemieasce *Hristosu*». - Pilutio : *Dottrina* (1677) (Gast. I, 227) «szis en Jesus *Krijstos*, Fiul suincij - sale Domnul nostru».

- Χριστός, ó. Psi. : Hristos idem. Dela vb. πρίω=ung.

I

lad, **ad* (pl. - urî), s. n.: enfer.: tartar M. E. (la cuv. *ad*.) s. Ps. Sc. 39,16,10 «că nu lăsași sufletul meu întru *ladu*». Ps. Dos. 103,30,67 «necurațai rușine să sâmtă - și să-î sboară *ladulü*, să-î înghiță». Pr.³ 318,83 «iar de vă veți lenevi și nu le veți ținea în munca *ladului* veți mérge». - Tetr. Cor. 23 zac. 42 «și tu Capernaum ce până în cerü înalți-te până la *ad* deștinge-vei». Ib. 37 «și ușa *adului* nu învince ei». C. D. B. 11,228 «decî acolo în lăunütru întru *adü* întunérecul alefi-va».

- Ἄδης, ó. Psl. adü, jadü idem. - MR. chisă (πίσσα, pix) și *colase* Alb. *colas* Meyer = κόλασις.

icoană s. f. : image d'un saint. - Sin. : chip. - Pr.¹ 153 *recto* «și sfânta și de vieată făcătoare și întro fire și neinpărțita troiță și de socotința dumnezeescului trupü și de sfintele și cinstitele *icoane*». Let. K. 72 «și pe urmă la anul Domnului nostru Hristos 1594, precum mărturisește Caronie, au pus de în virful stîlpului Sixtus Papa Rimului *icoana* sf. Apostol Petru». C. D. B. 199 «*icoane*». - *Iconostàs* (pl. - urî), s. n.: cloison de séparation ornée d'une image, entre l'autel et l'autre partie de l'église (dans les églises grecques - orientales) Cih. - C. D. B. 196,101 «*iconostasü*».

- Εἰκών, ἡ ; εἰκόνα, ἡ. Psl. icona. MR. iconă, idem. Εἰκονοστασίον, τό. Psl. iconostasü iconostasium (εἰκών, ἱστημι).

Idol (pl. - i), s. m.: idole. Pr.¹ 125 *recto* «iarâ slujbele satanii sântü, de iaste rugăciunîa hitlenă ce iaste înpartia *idolilor*». P. Ștefănescul : *Chron.* (1650 Gast. I 145 - 46) «închinători de

idolî = εἰδωλόλατρα. De unde: - *Idololàtru* s. m.: idolâtre : Let. K. 122 «cândū s'au creștinitū intîi, *idololatri* fiindū, ca toțî ăil'alți, afară din ovrei».

- Εἰδωλον, τό ; εἰδωλόλατρης, ὁ. - Psl. rus. idolū, idololatrū, idem. - Cuvântul s'a introdus prin biserică alătura cu psl. *bolovanū*, stipes, statua, columna, rus. *bolūvan* idolum și ung. *chip* sau *chip ctoplit*, imago, Sem. Șain. 55.

Ieromonah, **ermonah* s. m.: hiéromonaque, prêtre religieux. «Popă călugăr». - Pr.³ 181,121 «proștii mirénî decă se fac călugări și *ieromonahi*, aceia n'au ertăciune nicî cum să se afle vre-unul pre la bisericî carele's în lume». - Idem 187,135 «și *ieromonahul* adecă popa călugăr, nuntă nu cunună, adecă nu blagoslovește». - Evstat.: Pr. *aleasă* (Gast. I 78) «Matheū au fostū *ermonah* învățatū și filosofū». Meletii.: Cazan de Deal (Gast. I III) «multū greșitul *ermonah* Meletii machedonul». Silvestru: N. Test. Belgrad «acest testament l'au început a-l izvodi *ermonah* Selivestru».

- Ἱερομόναχος, ὁ, idem. Psl. ijeromonahū.

**Ierosilia*, s. f.: sacrilège: Termen introdus prin dreptul canonic. - Pr.² 47,35 «*ierosilia* iaste de multe felurî. Toate feliurile de greșale cu căte se atinge omul de beserică toate acéle se chiamă *ierosilii*: iară aiciă la tocmala acestii pravile această *ierosilie* se înțelége într'acest chip».

- Ἱεροσυλία, ἡ - idem.

**Ipat*, (pl. - țî), s. m.: consul (aux Romains). Pr.³ 140 «atunci căzură asupra împărăției putérea oamenilor celor de afară și așa goniră pre righii de în mijloc și puseră oblăduirea a *ipăților*». Și mai jos: «pentru că în toțî anii alegea norodul doi bărbați de bună rudă să fie dé tocmirea lucrurilor cetățenești și voinicestî și le punea numele *ipățî*». - **Ipatia*, s. f.: consulat (romain). Pr.³ ib. «iară Gaie iarăș schimba *ipatia* și putérea norodului de o făcu împărăție».

- Ἱπατος, ὁ ; ὑπατεία, ἡ. Psl.: ipatū, ipatija, consul, consularus.

Istoria s. f. histoire. - Let. K. 33 «întru această părere fost-a și Tuchidides, carele pre *istorie* o numește a fi cel mai ales și mai mare al vieții omenești visteriū, mărturisind. zice, cum.

«că nici odănoară să nu fie *istoria* osebită din mâinile stăpânitivilor». P. Ștefănescul : *Chron.* (Gast. I 146) «pentru acăia, iubițe cetiviriule, cetind, să socotești și cu minte, că ceteniia de *istorii* mare folos...». M. Cost. Let. Mold. (Gast. I, 200), «spunū *istoriile* de Pirū împăratul Epiroților». - *Istoricesc* adj. historique. - «*Apost. de Buc.* (Gast. I 261) «și întâi s'au tălcuitū Evanghelie, care săntū în rânduiala legilorū, precumū s'au zisū mai susū, și acum iarășū și cėlălalte doao părți adecă : cē *istoricescă*, și filosofescă». - **Istorescū, istorisesc* vb.: raconter. Lat. K. 87 «în cărticeaoa ce *istorește* pre scurt». - Idem «cum de cređut este, precum mai toți scriitorii într'acēsta se potrivescū de *istorisescū*».

- Ἱστορία, ἦ. Psl. istorija idem. D'aci toate celelalte. Provenință culturală.

L

Lămăe, de unde : *alămăe* prin protesa lui *a* care e o particularitate a dialectului Mold. C. D. B. I, 267 la «alăuta.» Let. K. 10 și 60 «Italia... n'are toată lumea văzduh sub ceriū... vinuri dulci și ușoare ; de unt-de-lemnū bivșug, și de poame de tot felul chitre, năramze, *alămăi* și zahar.»

- Λιμόνι, Λειμόνι, τό. Psl. lemonije. MR. limoniē. Ital. limone, alb. lémon, Meyer. Dela arab. lāmôn Cihac.

***Limân** (pl.-urî) s. n.: port. Sin.: scală, schelă. Let. K. 51 «Dintru acești Dadanenî au stăpănit ostrovul Rodosul și multe *limanuri*, sau scale.» Idem 52 «așijderea scrie Berosie... precum Tiras făcând Tirul au așezat *limanurile*, scalele mării...»

- Λιμῆν, ὁ = ngr. λιμάνι, prin turc. *limân*, port, havre El. turc.

Lipsă s. f. : manque, défaut, besoin, nécessité. Sin. : nevoie. trebuință, «de treabă», opus lui *prisos* și *folos*.

Cod. Vor. 120, CXV, 1 : «Păsați cu pace, în- caresceți-vă și sătura- ți-vă, și nu va da lorū <i>lipsa</i> trupului lui.»	Biblia din 1648 : «... pași în pace în- călzesc-te și te sa- turî; și nu le va da lorū carele le <i>lipsescu</i> trupului.»	Biblia din 1688 : «...și nu veți da lorū, cēle ce li e <i>de treba</i> <i>trupului</i> .»
---	--	--

Ps. Dos. 285, 85, 3 «că-s în *lipsă* și în *ticăință*.» Sc. Ps. 526, CLXII, 5 «și încă și de acesta *lipsă* e cătră dédevara spăsenie.» C. D. B. I 58 (1591) «cum el ajungându-l vrême de *lipsă* și de nevoe, el séu dus încătroy au putut.» Silivestru: *N. Iest.* (Gast. I 125) «îară noi socotind și luind aminte, găsit-amū multi *lipsi*, și greșale în scriptura lui...» Sava: *așezămînturile* (1675, Gast. I 217) «Părintele mitropolit Sava cu jurați scaunului, cu protopopi, în săbor în Belgrad la mănăstire, avându și purtându grije de lucrurile dumnezăești, și multe *lipse* a preoților...» Dosothei: *Molitv.* (Gast. I 241) «scumpărū dé méle greșele, să-mi dăruești fără *lipsă* - Dé tale viață datătoare, fără de prihană taîne.» - *Lipsesc* vb.: manquer, priver, dénuer. vb. refl.: se priver, renoncer. - Evstat.: *Prav. aleasă* (Gast. I 79) «acesta ca să nu-lū ascunđ în pământū, ce să-l dau și eu altor cui va fi *lipsitū*.» Prav. de Tărg. (Gast. I 158) «că n'am vrut să scriu dăpre cele tiparnice, fiindu-mi témă, că de cândū au încăputū cărțilē pravoslaviei la mânia ereticilor, ei n'au lipsitū a nu băga câte ceva zizanii.» Pr.¹ 151 *recto* «nu cumva pentru puținē dulcēță a bucatelorū te verī *lipsi* de scriptura ângerilorū.» Ps. Dos. 19, 4, 37 «Vinū și grăū să-mī prisosască - oloīul să nu *lipsască*. Let. K. 10 «..zavistie, care din lume între némurī n'au *lipsitū* nici odată». Ps. Rac. 37, 22 «Domnulū mă pasce pre mine și întru nimică nu mă voīū *lipsi*.» - **Lipsit* adj.: pauvre, depourvu, défectueux. Let. K. 326 «solul carele trimisese Vasilie Vodă la Hmil Hatmanul, precum s'a pomenitū, Hadinul Postelnicul, orī că l'au împedecat Ștefan, Părcălabul de Soroca pre acele vremī, orī de blăstemată, și *lipsitā* hire de hadinū, s'au întors înapoi.» Vart.: Caz. (Gast. I 106) «pentru căci n'au datū celor *lipsiți* și celor neavuți.» Evstat.: Prav. (Gast. I 118) «dup'acea pre urma lorū, cu bună învățatură ca o moșie tuturoră împreună l'au lăsatū și mai vrătos celorū *lipsiți* și însătațū de învățatură.» - **Lipsiitū* s. m.: nécessité besoin. Cod. Vor. 24 XIII, 1 «insi-vă sciți, că *lipsitulū* mieu și acelora ce au fostu cu miînre slujitu-l-au mărulē mele aceste.» In text gr. *χρετα* lat. «opus.»

- Δεῖψις, ἦ. Psl. *lipsa* pestis, *lipsati* deesse. MR. *lipsesc* être absent, manquer. impers.: *lipsesște*, debet. la Nord = Sud.: *prinde* = se cade, trebuie. Din exemplele date se vede că cuvên-

tul e destul de vechiu și generalizat la Români. Afară de accepțiunea de «debet» al MR., care e un produs al cugetării românesce, cele l'alte accepțiuni se găsesc în greaca. Fiind încetățenit și generalizat de mult, nu poate fi de cât o influență directă de la Greci dintr'o epocă depărtată și acesta, ca și un întreg grup de cuvinte ce exprimă transacțiile și necesitățile materiale, s'ar putea raporta la îndelungata și vechea influență ce-au avut-o comerțul grec de pe malurile Dunărei asupra Românilor. Ast-fel e : *prisos, folos, eftin. proaspăt, procopsesc, vâpsea...* etc.

Liturghie, **leturghie* (lyt -), s. f.: messe, liturgie. - Sin. : slujba sfântă. - Evstr.: Șapte taine (1645, Gast. I 115) a treia *liturghia*. - Dos. Liturg. pref. «dăruim și noi acmu de o dată acest daru limbii rumâneștă sfinta *liturghie* scosă pre limbă rumâniască». Leg. Dumin. (1550 - Gast. I 9) «pânră luri demeinreța de să mērgă la beserecă cu toată fómēia séra și demeinreța și la *leturghie*.» Pr.¹ 14 *verso* «popa neguțatoriū sau camatnicū, ce va vrē sășū înmulțescă argintul lui să se lase de *leturghie*.» C. D. B. I 19 (1571) «și să pomenească în sfânta *liturghie* și pre acești.» - *Liturghisesc* vb. dire la messe. A face slujbă sfântă. Pr.¹ 123 *verso* «preotul vânătoriū sau va pune cursă, sau va vūne pasări 3 luni să nu *leturghisască*.»

- Λειτουργία, ἡ (aor. λειτουργησ -) Psl. liturghija, liturghisati idem.

Livadă (pl. - ezi), s. f. : pré, verger. Pr.³ 259.306 «de va lăsa neștine părjol în pometul lui ca să-l curățescă, sau în vie, sau în fânețe, sau în *livezi*.»

- Λιβάδιον, τό, lieu arrosé, prairie. = Psl. livada idem. MR. livade idem.

Logofet, *logofăt* (pl. - eți), chancelier, ministre, secrétaire dans les voïvodats roumains. - Let. K. 138 Gr. Urechi ne spune atribuțiunile Logofătului din timpul său : «Logofātu mare, giudecătoriū și alesătoriū de ocini, Ispravnicū pe o samă de oameni de frunte, ce suntū curtenī la țară, și judecătoriū tuturilor cine suntū cu strîmbătăți în țară, și luătoriū de seamă tuturilor ispravnicilor, ce sîntū la curtea Domnească.» - C. D. B. I, 39 (1583-85) «Tudoru Logofet» și Voico Logofet.» Arch. ist. III (1612)

214 «cum au pus zălog 2 fălci de vie den delul lui Vodă ce săntu pé lângă viile *Logofătului* Genghei...». Pr.³ 303,394 «Logofătul iaste de-a scrierea cuvintele lucrurilor Boiărilor cele de cinste.» De aci subst. abstract : - *Logofeția* s. f. : la fonction du Logothète. Pr.³ 303 «între rânduelile celelalte care să dau la bărbați mirenî și *Logofeția*.»

- Λογοθέτης, ό, la Byz. ratiocinator, discursor, intendent of finance chancellor Soph. Psl. Logothet, logofetü.

M

Magherniță s. f. : petit magasin. Magazină mică, căsoaiă de păstrat ceva sau în care fabrică cineva ceva. C. D. B. 194,66 «cărlike de *magherniță*.»

- D-l Hasdeu (C. D. B. 222) îl deduce de la gr. μαγειρείον, τό, cuisine : vase à faire les ragoûts (μαγειρεύω = faire la cuisine). Sl. magherü coqus, magherija coquina.

Malachia s. f. : masturbation. Sin. : onanie. - Pr.¹ 33 «de va fi făcut și *malachia* ce se dîce păcatu cu mûna, sau cu altă ce întru postul mare, acela nice la pasci să se priceștuiască.» Ib. 36 *verso*. - **Malachiân*, adj. celui qui fait la masturbation. Pr.¹ 121 *verso* «preotulü *malachian* ce se dîce căș face sablaznă cu mûna, să se părăsescă de leturghie un an.» - Cuvêntul *malachie* se găsește și în cele-lalte pravili (Pr.²Pr.³) însoțit cu tălmăcirea lui «săblaznă cu mâna.»

- Μαλακία, ή, onanism Soph. - Sl. malachija, mollities.

Mănăstire (pl.-î), s. f. monastère, couvent, cloître. Pr.¹ 12 *verso* «și cine va vré să se călugherescă întru *mănăstire*». Și **monastire*, formă neromânizată : C. D. B. I (1602) 128 «nici să se plângă calugherii ot sfiata *monastire*.» Arch. ist. 233 (1656) «și Stefan Vodă eau dat mănăstirei Solcii.» Mai e și diminutivul *mănăstioară* = mănăstirioară : Pr.³ 304, 389 «iară afară de mănăstire era o *mănăstioară* pre numele mântuitorului Hristos.»

- Μοναστήρι (ον), τό Sl. monastirü.

Mângăiü vb. consolet, soulager, flatter, caresser. Ps. Sc. 68, XXII 4 «toiăgul tău și fuștele tău, iale me *mângăitară*.» Ps. Rac.

același pasaj «nuiaoa ta și toiagul tău acele *mă mângăe*.» Unde în text. gr. e παρακάλεσαν (παρακαλώ = to console Soph.). Tetr. Cor.: «Rahiila plângea de feciorii ei și nu vrea să *se mângăe*.» Ps. Dos. 412, 118, 113 «că-ți tâiū minte, Doamne, de giudăiate - că mă *mângăi* din viaci în blindăiate.» - **Măngănietòrtu*, adj. fascinateur, enchanteur, trompeur. Sin.: amăgitor, făr.necător. - Ps. Sc. 176, LVII 5 «Mănia lor după chipul zmeului, ca aspida surdă ce astupă urechile sale, ce ia nu aude glasul *măngănietòrtului, mângăiatu, mângăe-se* de pré-mândrul.» Unde *măngănietòrtu* ne stă ca dovadă atât ca formă arhaică cât și ca sens primitiv. Căci în text. gr. se traduce prin ἐπαδόντων, pe care Ps. Rac acelaș pasaj, ni-l redă prin cuvântul «*fărmăcătorilor*.» Fără îndoială că e luat din domeniul artei magice, alătura de termenii: *amăgesc, farmec* [bosconesc].

- Μάγγανον, τό, incantatio. Hesych. A pētruns și în lat. medie D. C. (Gl. m. et in. lat. IV) manganum, praestigiae Hesychio: Μάγγανα, φάρμακα, δίκτυα, γοητεύματα (sin. cu μάγγανα).

Mărgăritar, **mărgărit* s. m. și n.: perle fine Cih. Un fel de piatră prețioasă; mărgăritarul falș: mărgea, hurmuz Cost.; Tetr. Cor. 12 «nice aruncareți *mărgăritaritul* vostru înainte porcilor.» Idem 31 «iară podoabă iaste împărăția ceriului, omul neguțătorii ce caută bun *mărgăritariū* și află unul *mărgăritariū* de mult preț». C. D. B. 195, 86 «I canafi mare ce iaste sub policandru, scumpu și cu *margaritar*» unde vocalismul e încă strein. - *Mărgărit*: Ps. Dos. 150, 44, 49 «Aurul de rađe, frîmbii, cuviință - Piatra, *mărgăritulū* lucescū cu credință.»

- Mgr. Μαργαριτάρι (-ον), τό și μαργαρίτης, ό, idem.

Mărtur, s. m.; témoin. Arch. ist. 226 (1646) «intr'acestū chip au mărturisit *marturiū*.» - *Mărturie* s. f. - : témoignage, aveu, protestation, déclaration, confession, attestation, certificat.

Cod. Vor. 42, 42, 1: «Nevoiasce-te și eși curundu din întru Ie- rusalimū, derep-ce nu-ți voru preemi <i>mărturiia</i> ceia ce e de meinre.»	Biblia din 1648: «Grăbesce și eși cu- rândū de în Ierosa- limū: că nu voiū prii- mi <i>mărturiia</i> ta des- pre mine.»	Biblia din 1688: «Sirguiasce și eși de grabă denū ierusa- limū, pentru-căci nu voiū priimi <i>mărturi- iea</i> ta pentru mine.»
---	--	---

P. Sc. 104, XXIV, II «că sculară-se spre mere *mărturii* nederepte.» Ps. Rac. 40, 24 «toate căile Domnului milă sântu și adevărū, cari păsescū legătura lui și *mărturiile* lui.» Pr.¹ 14 *recto* «că nu se cade episcopului să umble la *mărturie*.» Arch. ist. 214 (1618) «noi încă aem făcut această carte nostra de *mărturie*».- Formula de la începutul zapisurilor (actelor de mărturie) «scriu și *mărturisesc* (Arch. ist. 223 (1638), 225 (1644), 227 (1647) = sl. pișu i *martorosū* (ib. 229), sviem i *martorosom* (ib. 227). Ib. 230 (1656) «deci de or găura acei oameni întracesta chip iară dumniata să faci o *mărturie* iscălită și cu pecețile acelor găurători.» - *Mărturisesc* vb.: témoigner, avouer, déclarer, confeser, attester.

Cod. Vor. 22, 21, 1: «Deci *mărturisescu* voao inn đua de astăzi, că curatu-su eu -su de sângele tuturor.»

Biblia din 1648: «Pentru aceea *mărturisescu* voao în ziua de astăzi, că curatū sântū de sângele tuturor.»

Biblia din 1688: «Pentru aceia *mărturisescu-mă* voao în ziua de astăzi, că curatu-sū eu de sângele tuturor.»

Ps. Sch. 266 LXXX, 9 «Audiți oamini mei și *mărturisi-voiu* voao, Izrail». Pr.¹ 973 *recto* «iară de seva *mărturisi* duhovnicu său are putere». - C. D. B. I (1591) 59 «că iaste a lui moșie *mărturisită*» - **Mărturisitêr* adj. témoin, qui professe, qui réconnait. Pr.¹ 114 *recto* «că grăiasce învățătorilū meu Pavel, și *mărturisorilū* bisericei». - Ps. Cor. 246, 88, 65 «sămânța lui în vécū lăcuiasce și cu scaunulū lui ca soarele între mine și ca luna sfrășitū în vécū și *mărturisorilū* în ceriū credincios.»

- *Μαρτυρία, ἡ* (aor. *μαρτυρισ* -); *μαρτύριον, μαρτυριάς* Som. - Ital. martorio, martoro, («y di martyr commutata in o», dar de sigur nu nemijlocit, ci y = u = o), marturiare (Tommaso), unde deja v = u. - Psl. *marituriit* martyrismus.

Metania s. f.: prosternation, génuflexion de pénitence. - Pr.³ 227, 238 «iară canonul lor iaste ani 12, și-l vor tăia și mai puțin de vor vrea să facă post, metanii și milostenie.» Pr.¹ 35 *verso*: «iară sâmbatā și duminēca *metanila* nimenia să nu facă. A *face metanii*: se prosterner!

- *Μετάνοια, ἡ, αἱ* *μετάνοιαι*, corporis et capitis inclinationes, sic appellatae quod eae essent penitentium D. C.; Psl. metanije.

Metoh (pl.-oaşe) s. n.: petit couvent dépendant d'un plus grand, église succursale. - C. D. B. I 23 «diçi l'am făcut cu multă trudă și osteneală și am plătit tot cu stinjinul de au săpată printreg de în apa Bistriței de unde se începe iazul până din josul *metohului*.» - Μετόχιον, τό; sl. *metohū* idem.

Minëiū (pl.-e): menaeum. - Mineiul din 1698. Dosotheiū vieț. Sf. (1682) predosl. a II-a: a sinacsariului dumneșăscă și sfintă carte scoasă despre grecēște și elinēște din 12 *minēe* a. sfintei besericū.» C. D. B. I, 196, 108 *minēe* etc.

- Μηναίον, τό. Sl. mineja menaeum.

***Minimă** s. f. action d'annoncer, proclamation, déclaration, énonciation, nomination. - Pr.³ 144, 6 «atunci altă hirotonie pre dânsul nu să face, fără numai ce-i dau *minima*, adecă véstea cea mare, adecă după orânduiala sfinților Arhieriei scotu-l den scaunul ce au fost și-l pun la mai naltul și marele scaun patriarhesc al Sfintei și marei Beserici a lui Hristos și după *minima* cea mare zice patriarhul mulțămirea cum ăaste obiceiul.»

- Μήνυμα, τό, renuntiatio patriarchae vel episcopi, cum scilicet per suffragia elligitur in Pontificem. - De scurtă durată și introdus prin dreptul canonic.

Mir, *myr*, s. m. chrême, huile sainte. Unt-de-lemn sfințit. - Pr.³ 320, 8 «de în ceia ce vin cătră sfinta a lui Dumnezeu adeverită beserică apostolēscă însă unii să botează, iară alții cu *mir* să ung.» Pr.¹ 68 *recto-verso* «cine se va boteza fiindū crescutulū lui de mulți ai... să-lū ungă ca *myrū* sfântū, și cu untū sfântū pretūtindiniă, iară cu *myrū* precapū și preste față.» Ps. Dos. 453, 132, 5 «de miros ce-i vine cu dulcētă - cându-ī mīarge *mirulū* preste față.» - De asemenea ne întimpină și forma *mur*: C. D. B. I Catast. Gal. 204, 290 «sticla cu *mur*.» Esactitatea ei însă nu să poate confirma și prin alte exemple. - Dela mir: - *Miruēsc* vb.: oindre avec les saintes huiles, confirmer. - Pr.³ 338, 48 «cade-se celora ce să botează, după botez să se *mirulāscă* cu *unsoarea cerească*.» Let. K. 186 «după moartea lui Bogdan-Vodă au rămas la domnie fiul său Stefan-Vodă, ce-i diçū celū tănăr, și-l au *miruit* Teoctistū Mitropolitul.»

- Μύρον, τό, unguentum «unsoare.» Psl. *myro*, *myra* idem.

- **Miros** s.: senteur, odeur, odorat. - Sin.: *olm*: Tetr. Cor.

213 «unse... picioarele lui - casa înplu-se de *olmul* mirului.» Ps. Dos. 453; 132, 5 «de *miros* ce-i vine cu dulceta - cîndu-î miarge mirulă preste fața.» - *Miroseală*, s. f.: idem : odeur, parfum. Pr.³ 187, 137 «unsoarea, adevă *miroseala ce miruăște.*» Idem 394, 16 «Episcopii sau clericii cariî să vor înpodobi în haine luminate sau se vor unge cu *miruri sau miroséle...*» - *Mirosesc* vb. sentir, flairer, avoir de l'odeur. Let. K. 121 «iară limba romană la eî tot *mirosesce* și nici cum de tot nu o părăsesc. - *Mirositor* adj.: odorant. Pr.³ 141 «tipăritu-sau ca să fie de folosul tutulor de obște ca o grădină plină de flori mirositoare.» - **Mirosire* s. f.: odorat. Miros. Let. K. 327 «Den cinci simțiri ce are omul, anume: vederea, auđirea, *mirosirea*, gustul și pipăitul, mai adevăratu de toate simțirile iaste vederea.» - *Mirezamă* sau **mirezma* (pl.-ezme), s. f.: parfum, aromate, odeur. - Ps. Dos. 473, 140, 7 «ca tămăia 'n sfinta fața - cu *mirezma* de dulceta.» - Varl.: Caz. (1643) Gast. I 106 «iară dreptii să vor veseli de fața lui Dumneđu și de cãntãrile cele dulci a ingerilor, și de frãmsétea ce va înflori pre trupul lor și de *mirezma* ce va eși de în visterele ceriului.» - *Mirodenie* (pl.-enii), s. f.: aromate, parfum. Let. K. 327 «așa și mirosul, de multe ori înșală, fiindu multe *mirodenii* de nttii grele, iară apoi mare și iscusitu mirosu fac.» O formă după analogie : - **Mirosenie* s. f.: odeur, senteur. C. D. B. I, 11, 82 cel mai vechiu text biblic în limba română (1560): «și pre *miroseniã* vostra cé bună nu mie voaă să o simțu» care în edițiunea din 1688 e «nu voiu *mirosi miroseniã* jãrtvelorũ vostre», iar în text. lat.: non olfaciam odorem sacrificiorum vestrorum; text. grec. «οὐ μὴ δσφρανθῶ τῆς δσμῆς τῶν θυσιῶν ὑμῶν »

- Μύρον, τό, μυρίζω. Sl. mirisati, mirosati, oler. MR. *anturđescu, niurizmã*, unde u=iu. - *Mirodenie* dela μυρωδία prin suf. sl.-enie. *Mirezamã, mirezma* dela μύρισμα, MR. niurizmã. - Care formă grecească o găsim în Pr. de Tãrg. (1652 Gast. I, 157) «priiméște grãdina cu florile raiului înpodobitã, și sãditã cu buna *mirizmã* a duhului sfãntũ.» De asemenea la Moxa : *Cronica* (Gast. I 57) «a șasea zi féce dumnezeu raiul cu toate pométele și cu frumoase *myrizmã.*»

Mitrã s. f.: mitre, bonnet d'Évêque. Aceia ce o pune în cap

un arhiereu când face serviciul bisericesc, Cost. Sin.: tiara, «corivantion.» Pr.³ 440 «iar désupra capului purta *tiara* ce să zice *corivantion* ce se chiamă *mitră*».

- *Μίτρα*, *ή*. Sl. mitra idem.

Mitropolit (pl.-ți) s. m.: métropolitain. Pr.¹ II *verso* «că nu se cade episcopului să-ș judece patriarhul său, sau *mitropolitului*» Idem 57 *verso* «episcopul, saū maī mare de episcop cese ȃice *mitropolit*» Palăa de Oraștie: (1582 Gast. I, 33) «și cu voăea *mitropolitului* marelui Serafimū noi o dădem lui Coresi diacoulū.» Silv.: Caz. de Gov. 1642 Gast. I 98) «și cu blagoslovenia prea sfințitului *mitropolit* Kyr Theofil.» - *Mitropolie* s. f. église métropole, cathédrale. Gavriil. Sf. Nifon (1651 Gast. I. 172) «și sparsă (Négoe Vodă) *mitropolia* din Argeș din temelăa ei.» *Cheea înțeleș*. (1678 Gast. I 286) «apucatu-m-am, și cu multă usrădie am nevoitū, și dascalii de tipografie am adusū, în sfința și de Dumneȃeu ținuta *mitropolie* a scaunului Bucureștilor.» Let. K. 137 «și au făcutū mitropolit, și i-au dat scaunū o sfințā monastire, în orașul Suceveī, să fie *mitropolie* lângă curtea domnească».

- *Μητροπολίτης*, *ό*; *μητρόπολις*, *ή*. Sl. mitropolitū, mitropolia.

N

***Neareă** (pl.-ale) s. f.: Nouvelles, lois de l'empereur Justinien. Pr.³ 181, 119 «iară Neareoa împăratului Chir Leu Înțeleptul poruncăște...» Idem 319, 7 «Neareoa cea din titla de întii.»

- *Νεαραί*, *αί*, Nouellae.

***Norie** s. f.: paroisse. - Pr.³ 145, 9 «într'acela chip și banii ceă ce-ī iaū ceice vînd darul lui Dumnezeu, și *norii* și orașe, adecă satele carele le țin *norie* care le cumpără preoții cei hirotoniți.» Idem 146 și 312. - In loc de *enorie* prin sl.: norija dela gr. *ἐνορία*, *ή*.

Omidă (pl.-e) s. f.: chenille. - Ps. Sch. 346 CIV 34 «ȃise și veniră lăcuste, și *omide* ce nu lă era măsură.» C. D. B. II, 43

«eu voiu lăsa și voiu trimete erni gréle și geruri și foamete și lăcuste și *omide*...»

- Ὁ ἰμίδας (μίδας : ita vocatur etiam θηρίδιόν τι διεσθίον τούς κωάμους, bestiola quaedam fabas peredens Hesych. Hașd. : C. D. B. I, 259: Este foarte interesant că articolul grec a rămas încorporat în forma română, negreșit pentru a da mai mult volum disilabei. MR. *Umîdă* idem, alătura cu sl. *gâșniță* și *câne dela oi* (umîdă la MR. dela Nord, cele-lalte în sudul Macedoniei).

Omofor s. chape, omophore. Vestmēt arhieresc ce se pune pe umeri M. L. - Pos. Vieț. Sf. Gast. I, 258 «...și-ș féce cruce și să dezbracă de *omoforū*.» - In Pr.³ 159, 52 găsim și înțelesul său alegoric în biserică: «Iară *omoforul* carele pune arhieroul acela închipuiaște oaia cea perdută, pentru care veni Domnul să o ia, pe carea o rătăcise mare lup diavolul și o scoase din staul ; iară Hristos affind-o o luă și o puse la umăr și o duse de o puse în staul de unde au fost, ce să zice pre Adam în raiu, decia *omoforul* are și cruci, în chipul crucii carea purtă Hristos la *umăr* când il judecă Pilat să-l răstignească.»

- Ὀμοφόρον, τό, ὠμοφόριον. Sl. omoforū (ὄμος, φέρω).

Organ (pl.-e) s. m.: orgue, instrument musical. Ps. Sch.: 481, CL, 3 «Lăudați elu în tămpăne și zborure, lăudați elu in strune și *organe*.» Idem 482 CL 12. Ps. Dos. 496, 150, 16 «organe tinse 'n strună.»

- Ὀργανον τό. Psl. orūganū organum.

Ovrēlū (pl.-i), s. m.: Juif, Hébreu, païen. Sin.: Iudei, Jidan, Jidov, Izrailit. In opoșiție cu creștin ca și *elin*. Pr.¹ 55 *recto* «iară cese va spurca măcarū ce de manna *ovreilor* orī vinū orī untū sau altū ceva dentru aceștiiea nuse cade creștinul să le guste.» - Let. K. 122 «și cândū s'au creștinitū întâi, idololatri fiindū, ca toți ăilalți, afară de *ovrei*...» - Pr.³ 281, 349 «când va avea pară creștinul cu un *ovreiu*, atunci nu se va da jurământ *ovreifulū*.» - Praxiul (1569 - Gast. 16) : ceea ce tu încă ești *ovrei* și vii păgânēște și nu *evreiaște* ? Moxa: *Cronica* (Gast. I 59) «și-l găsiră la un puțū niște *ovrei* neguțători și-l cunoscură cu ale lorū măestrii că va fi împăratū.» - **Ovrē:ea* s. f.: Judée. - Tetr. Cor. 128 Zac. 24 «In vrēmea aceia sta Isus la uin locū tocma și nă-

rodii uceniciei lui și multii mulți oameni de în toată *Ovreeia* și Ierosolimū...» - *Ovreețesc* adj.: hébraïque. - *Ovreește* adv. en hébreu. - *Praxiul* (Gast. I 16, 14) «...acela ce tu încă ești ovrei, și vii păgânește și nu *ovreește*? cum păgânii să trăiască *ovreește*? că de unde noi sămânța *ovreească* nu limbile păgâne.»

- Ὀβριός, ὁ, ὀβριά, ἡ, Ebrea, Hebrea Som. 293.

P

***Pănăghie** s. f.: cérémonie faite pour la bénédiction du pain en l'honneur de la St.-Vierge. Pr.³ 295, 378 «să slujască liturghie și să ridice și *pănăghie* întru ajutorul tuturilor, și să facă și poménă cu colivă». Acelaș pasaj în text.-gr. (Nomoc. D. C. 1089): *νᾱ λειτουργήσουν και νᾱ υψώσουν παναγίαν και νᾱ κάμουν μνημόσυνα μετά κολύβων*. - Deci *ridicarea de Panaghie* = ὑψωσις παναγίας e termenul consacrat pentru această ceremonie. - Παναγία, ἡ. Sl. panaghija, idem.

Paraclis s. priere par laquelle le prêtre implore le secours de la St.-Vierge en faveur d'une personne ou d'une famille. Pr.³ 194, 161 «tu priiméște acelea întru nădėjdea de spăsenia lor, și fă *paraclis* și rugi pentru dınsele». Idem 295, 378, «să știți iară când se va afla trup ca acela carele iaste lucrarea diavolului să chemați pe preoții să citească *paraclisul* Précistii».

- Παράκλησις, ἡ. Psl. *paraclisū* supplicatio.

***Paracelit** s. m., consolateur, nom affecté au Saint Esprit. Pr.³ 399, 1. «Popuzinii zic lui Montan că iaste *paraclit*, drept aceia și câți sânt botezați într'acela».

- Παράκλητος, ὁ (de la παρακαλῶ = to console Soph). Sl. *paracelitū* paracletus.

Părăsesc vb. abandonner, quitter, cesser.

Cod. Vor. 144, CXLIX: Părăsiți amū totu reulu și tot viclenșigul și fățăriiea și zavistulu.	Biblia din 1648: Dreptū aceia părăsindū toați răutate și toați înșelăciune și fățăriile și zavistiile.	Biblia din 1688: = lepădindū
---	--	--

Cor. Caz. (1579 - Gast. I 27) «și ne vămū *părăsi* de toate pă-

catele noastre». - Moxa : *Cronica* (Gast. I, 61) «elū dreptū să nu se spae boiarii și să nu părăsască jocul». - Molitv. (Gast. I 85) și ca să amuțescă bărfélele ellinești și să se *părăsească*. Pr.¹ 32 *verso* «cum și de céle învățături mai denainte se va téme și se va *părăsi* den păcate». Let. K. 36, «se pomenește in istoriile ungurești, cu mare laudă Matiaș Huniad craful ungurescū, să fie avutū obiceiū la ospetele sale, după ce *părăsia* de oștitū... - Arh. ist. III (1638) 233 «scriem și mărturisim cu acest zăpis al nostru a nește vii ce am avut de moșie la Cotnar, in Plocica doao fălci și lém *părăsit* de mulți ai». - **Nepărăsît* adj. adv. continuel ; sans cesse. Moxa : Cron. (Gast. I 57) «puse.... al șasele Ermia, și Luna mai jos și înblă *nepărăsîtū*...» Varl. : Caz. (Gast. I 107) «créște și întăréște întru înțelegerea dumnezeiască, înfrământă și podobéște și *nepărăsîtū* izvorăște». - Négoe : Invăț. (Gast. I 164) «și foarte să cuvine să-l slăbești, și să-l mărești cu glas necurmat, și cu cântări *nepărăsîte*».

- Παρῆσις? - Serb. *parasiti* se omittere. MR. *apărăsire* sud.; *părnisire* nord., (*n* e parentetic); cel d'întâi de la gr.-vulg. *απαργιασ* - (vb. : *ἀπαργιάζω* Sud. Maced.). - Mikl. Dict. etym. : *parasiti* stehen lasen rm. părăsi vb. - Den Wörtern liegt wahrscheinlich ein sigmatischer Aorist von *παρίημι* (?)

Păfima s. f. : passion, souffrance. M. Costin Let. K. 308 «după aceste zarve, numai ce i-aū căutatū lui Vasilie Vodă a stare la pace, vădândū și *patima* Vizirului». Pr.³ 161, 56 «...cu plăscă îmbrăcară pe Hristos la *patimile* lui». Idem 225, 232 «de va avea neștine muiare cărea se îndrăcéste, acela să nu se despartă, numai ce să aștepte... iară de nu se va izbăvi după acei trei ani de acea *patimă* a dracului : atunci să o lase și să ia alta». Idem 360, 46 «*patimile* mucenicilor (adecă viețile și petrecăniile) pre la pamentele lor să se citească». - *Pătîmesc* vb. souffrir. Ș. Grec. : Evangh. (Gast. I 307 - 308) și au adevérité pre dînșii că adevăratū au grăitū, numai făr de unū anū întru care au *pătimitū* Ioanū». Oprea : Molitv. (Gast. I 317, 18) «cei întru ce au *pătimit*, însușū fiindū ispitit, poate și celorū ispitii să le ajute».

- Πάθημα, τό = πάθος, τό : passion și în special : the passion of Christ Soph. De la πάσχω, souffrir.

Patrafiră (pl.-re) s. m.: étole à un pan. Stolă, orar, fâșie lungă, îngustă de stofă etc. ce preoții pun de gît și se lasă pe piept pînă jos. C. D. B. I 201, 240 «4 *patrafire* de zarba câte cu 6 cănași». Și 241 : 1 *patrafiră* de adamască vîrde, cu 6 canași».

- Ἐπιτραχήλιον, τό (ngr. vulg.: *πιτραχήλι*, τό). Sl. petrahilă idem: Hașd. C. D. B. I. 217.

Patriarh (pl.-și) s. m.: patriache. Capul în ierarhia bisericească greco-orientală. - Pr.¹ II *verso* «că nu se cade episcopului săș judece *patriarhul* său». Pr.³ 319, 6 (Tilc.) «Fieșcare de în *patriarșă*, trebuie să-ș ție și să-i fie de în destul cu ale lui ce au avut mai nainte oblăduiri». - *Patriarșesc* adj. patriarcal. - Pr.³ 217, 206 «iară împăratul decă văzu neîntoarcerea sufletului acelu om cum nu va să-l iarte, mâniindu-se foarte și urgisinduse scoase-l deîn scaunul *patriarșesc*». Dos.: Vieț. Sf. (Gast. I 259) «și dînu oară l'întrebară cîndu era viu a ce nu bagă samă cinstia vlădiciască, înbrăcatu fiindu în podoa-bele *patriarșești*». - *Patriarșie* s. f.: patriarcat, maison du patriache. - Let. K. 297, «au mersu și au luatū trupulū dinaintea curții împărătești, și l'au dusū la *patriarșie*, și acolo pre scurtū, precum au lăsatū vremea de atunci, l'au astrucat în *patriarșie*».

- Πατριάρχης, ὁ ; πατριαρχεῖον, τό. Sl. Patriarhă, patriarhija idem. - *H = ș* aparține foneticei române.

Pedeapsă (pl.-e) s. f.: châtiment, punishment, peine ; culture. - Sin. : *osîndă, nevoie*. - Chronogr. (1650 Gast. I 145 - 146) «iar închinătorii de idoli rău și amar au petrecut, în robie și în *pedeapsă* luat de limbi păgîne». Cip. Anal. p. 141 următ. : «cine va îndrăzni a priimi cugetele și ispovedaniile, fără învățatura episcopului acelu locū, acela *pedepsa* prăvililor va priimi». Afară de exemplul acesta, mai avem și următorul, unde se poate vedea forma : *pedepsa*. Sava : *Rând. Sabor*. (1675 Gast. I 220) «Popii, carii nu să nevoescu cu rumănie, ce tot cu sârbie, unii ca aceia și loru facu-și de cătră Dumnezeu *pedepsă*». - Ps. Dos. 27, 79, 16 «ce ne lași cătră

pedepsă în vreme lungă». - Mai târziu sensul pgr. παιδεία : Pilde filos. (1713 Gast. II 5) «nu ăaste săracū ceta ce n'are tată, ci ceta ne n'are învățatură și bună *pedepsă*». - Pr.³ 423, I i «avea și feciorii lui cinste și slavă, ce nici unul nu sporă întru *pedepsă* și bunătatea tatâne-său». - *Pedepsesc* vb.: punir, chătier, torturer; apprendre, élever. Pr.² 28, 10 «ceta ce va otrăvi pre cineva, nu numai îl vor *pedepsi* în cumplită certare». Tălcul Evang. de Cor. (1579 - Gast, I, 26) «acice avămū învățatura cumū vămū face cândū lasă Dumnezeu dracii pre noi păcatele noastre să ne *pedepsească*». - Ps. Cor. 13, VI, 2 «Doamne, nu cu urgiă ta oblici mene, nice cu mânia ta *pedepsi* mene». M. Costin (1670 - Gast. I, 206) «acestuia nici-odată boala nu-i lipsēște - în tot ceasul cu aceasta vieața ș'*pedepsēște*». - Pr.³ 138 «foarte ăaste de folos, de învățatură, de îndreptare, de *pedepsire* pe dreptate». Biblia din 1688 (Cipariu, Chris. 186) «și despre altă parte ai noștrii oameni ai locului nu numai *pedepsiți* întru a noastră limbă ce și de limba elinească având *sciință*....».

- Παιδεύω (aor. : παιδεψ -); sl. : *pedepsati*, castigare, *pedepsija* poena.. - Sensul cel mai vechiu dar e cel ce în l. gr. l'a priimit cuvēntul prin influența creștinismului (Șain Sem. 25) adecă cel de «castigare». Pe când cel d'al douilea și posterior, nu e de cât o înriurire directă de la venirea Românilor în contact cu cultura grecească, care, lipsindu-î termenul «παιδεύω» cu înțelesul primitiv, l'a adoptat din vocabulariul limbei vechi elene. Afirmățiunea dar a d-lui Șaineanu (Sem. 23) că în ngr. παιδεύω păstrează și înțelesul creștin și înțelesul păgân, nu poate fi exactă de cât atunci când sensul de «educatio» în παιδεύειν s'ar considera ca o restaurare posterioară și mai ales de când, doi secolii acum, a început să fie studiată, de către greci, clasicitatea. Acest curent întroducându-se pe la sfârșitul sec. al 17-lea în România a dat cuvēntului român «a pedepsi» două înțelesuri. - La Istriano-români *pedepsesc* are înțeles special : «a *pedepsi* numai ca din partea lui Dumnedēu ; pentru *pedepsire* omenească đic *căștig*» Maior. p. 108. La MR. *pidipsesc* = ngr. vulg. : παιδεύω : dau zor, osteneală, trudă, străduință și mai rar «castigo». Ca

și *urgie*, - *iseses*, termenul *pedeopsă*, - *esc* are o origină biblică.

Penticostar s. m.: pentacostaire, rituel des fêtes depuis pâques jusqu'à la pentecôte. - Alex. Dascal: *Penticostar* (1694 Gast. I 313) «iubiților întru Hristos fraț cinstiț părinți, carii veț citi acestă svintă carte ce să chîamă *penticostar*...». In titulatura chiar a cărții lui Alex. Dascal, se găsește formă grecească «Penticostarion».

- Πεντηκοστάριον, τό. Sl. penticostarü. De la πεντηκοστή pentecoste: părésemî.

Peteală (pl.-e): clinquant d'or, lame. Fir lat și lung de aur sau de argint ce se întrebunțează la fabricarea unei stofe, ciucurî, etc. C. D. B. I. Catast. Gal. 204, 296 «50 trătăzi de *petele* de aur leșescü».

- Πετάλιον, τό; πέταλον, τό, lamina D. C. - Psl. petala idem Mikl.

Pizmă s. f.: dépit, haine, envie, rancune. Sin.: ură, vrajbă. Ps. Sc. 366, (CVIII 3 «grăiră spre mine cu limbă hiclénă, și cu cuvinte *de pizmă* încungîtură-me.» *Cuvinte de pizmă* = Text. Gr.: λόγοις μίσους. - Gast. I 295 (1692) «însă după Dumneđău, iar nu după oare-care vrere, sau *pizmă*». Pr.¹ 9 verso «Preoților învătămu-vă, să nu intrați în beserică cu vrajbă sau cu *pizmă*.» Let. K. 269 «deci, într'acea *pizmă* îndemna pre Turci asupra Leșilor.» Idem 315 și 352. - *Pizmaș*, adj. s. m.: envieux, ennemi *Caz. de Deal* (1644 Gast. I 113) «numai cugetă *pizmașule* să ești greșit?» Sin.: *vrăjmaș*: Pr.² 15 ros «Cela ce va fura de la ceia ce sânt de pururē *vrăjmași* și *pizmași* unui sat...» Sin.: dușman, vrăjmaș: Let. K. 5 «ei răspundü și *pizmașilorü* neamului acestor țări și zavistnicilorü.» - **Pizmașesc* adj.: hostile, ennemi Sin.: vrăjmașesc, dușmănesc. - *Molito*. (1650 Gast. I 228 «zidiul cel tare căroră năzuescu cătră tine împroscă, gonéște, depărtéză toată diabolésca facere și toată sătănésca nadă și toată viclenia *pizmașască*.» - **Pizmătar* adj.: envieux, jaloux, malicieux. Ps. Dos. 213, 67 «și toți *pizmătarii* deluî față sfântă - așa să despîae, și să cađă 'n zmintă.» - De-acî forma *pizmătareț*, - *iță* cu acelaș înțeles: *Floarea dar*. (Gast. I 341) «poate să închipuîască și să asemene neștine *pizma* unui păsări, care iaste atâta de *pizmăta*

riță, cât deca-și vede puii ei că să îngrășă în cuibul ei, îi lovește cu piscul ei în coaste, ca să slăbească.» Idem mai jos: Platon ȕice «*pizmătaritul* nici odinioară nu stă fără durere.» - **Fizmesc*, *pizmuesc* vb.: envier, haïr, en vouloir. Let. K. 115 «și fiesce-carele mai mare vrînd să fie, unul într'o parte, altul într'alta trăgîndu și *pizmuindu-se...*» Gast. I 302 (1692) «iar cu darul lui Hs. nimic nu avură a ȕice spre mine, că nici în gînd n'am avuť cîndva să *pizmesc* spre cineva. - Mold. *pizmăscu*: Ps. Dos. 114, 34, 12 «carii âmi *pizmăscu*, rău să-î găsască.» - **Pizmitor* (de la vb. *pizmescu*) în loc de *pizmaș*, *pizmătar*. Ps. Sch. 47, XVII, 18 «izbăviși-me de dracii miei silnici și de *pizmitorii* miei.» In text. gr.: μισοῦντων.

- Πείσμα, τό, odium peiσματάρης, δ: pertinax, pervicax, perfidus.- Psl. *pizma*, odium; *pizmațorū* inimicus (și vb.: *ispizmiti*). - Serb. *pizma* rancune, *pizmen pizmațor* rancunier, *pizmiti* se être rancunier.

Podagră s. f.: podagre, goutte. Let. K. 288 «omū boleacū fiindū. Radul Vodă și de mîni și de picioare, care boală *podagră* și heragră se ȕice.» *Calendari* (1733 Gast. II 26) se găsesc și forma *podagrie*. - Ποδάγρα, ἡ, idem.

Policandru s. n.: candelabre, lustre. Sin.: polieleu. C. D. B. I. *Catast. Gal.* 217 «*policandru*.» Ib. 213 «I cănafi mare ce ȕaste sup *policandru*.» Gast. II. *Neculce* 33 «zicū călugării să fi fost și sfeșnicele cele mari și cele mici și *policandru*.»

- Πολυκάνδηλον idem. Trecerea lui - δηλον = - *dru* dovedesc-o origină depărtată.

Polistavrion s.: surplus du patriarche et de l'évêque. - Odajdie arhierescă, ast-fel numitul felon preste care sunt țesute cruci multe. Pr.³ 159, 52 «iară *golpsul* carele ȕaste tot cu cruci, carele se chîamă *polistavrion*, ce se ȕice *multe-cruci*, acela închipuiaște slava a toată lumea și puterea cinstitei cruci.»

- Πολυστάριον idem D. C.

Politia s. f.: ville; constitution. - Sin.: oraș; oblăduire. *Cron. R. Grec.* (Gast. I 333) «după aceia în casele domnești, în divanul cel mare suindū-să în scaunulū domnescū au șețutū, și cu tunurile dîndū, mare veselie în toată *politia* s'au făcut.» Let. K. 116 «de atunci nu numai ca un patriarhū și mai mare în orăn-

«duiala țircovniciloră aū priimitū, ci și în Biserică și în *politia* mirenescă monarhū să fie.»

- Mgr. πολιτεία. Soph. : idem (civitas și city).

Potir, **potiriu* s. n. : calice. Vas in care se sfințește sfânta cuminecătură Coșt. - Gast. I (1683) 262 «*potirulū*» blagoslovenii carele blagoslovim, au nu e împreunarea sângelui lui Hs. ? Pr.³ 160, 55 «și de în *potiriu* se face cinstitul sânge a Domnului». *Marg.* (1691 Gast. I 293) «sângele se deșartă în *potiriu* den prea curata coastă pentru curățenia ta.»

- Ποτήρι, ποτήριο, τό. Psl. *potirū* idem. *Potir* dela sl. *potirū*, pe când *potiriu* dela ποτήριο.

Proaspăt adj. : récent, nouveau, frais. Sin. : fraged, tēnēr, nou, de curīnd. - Let. K. 95 «și trecāndū óreși-ce vreme până a-și tocmi altele ale împărăției, fiindū *proaspătū* împaratū». Nu mai puțin se aplică și la contingentul de oștire luat din rezervă : Let. K. 165 «și Turcii totū adăugīndu-se cu oaste *proaspătā*». Idem 227 «și dacă le-au trimisū, prea lesne i-au biruitū, și i-au risipitū, cu agiutor *proaspătū*». De asemenea și despre caii de curēnd puși în serviciul armatei : Let. K. 363 «și până la Nemți aū cădūtū aceia mai toți, fiindū la acești ai noștri și caii mai *proaspeți*». - *Dos. Viet. Sf.* (Gast. I 225) «și descoperīndū smochinile cura laptele dintr'inse *proaspete*».

- Πρόσφατος, ό, idem. Veđi Introducerea.

Prisos s. n. : excédant, reste, surplus, superflu Cih. - De aci : - *Prisosesc*, - *săsc* vb. : rester, être de reste, de trop, de superflu, surabonder. Opusul lui *lipsesc*. - Ps. Dos. 19, 4, 37 «vinū și grāu să-mī *prisosascā* - oloīul să nu-mī lipsească». Idem 43, 15, 5 «aviaria mīa, Doamne, nu-ți lipsiaște - că tu ai destulū de-ți *prisosiaște*». - **Prisosală* s. f. : = prisos. *Grec. Marg.* (1691 Gast. I, 293) «ci precum la ceară focul nu face nici o *prisosală*»...

- Περισσός, ό, abundant Soph. Cfr. și *presus* (mai *presus*) care la MR. se zice *di prima-nus* (= de pre-mai-sus) - περισσός (gr. pop. : περίσσιος).

Procopsesc vb. : gagner, progresser, prospérer, instruire. - Sin. : «pedepsesc», căștig, sporesc.» Let. K. 104 «trimitāndu-ī Părintii lor în Elada la Atena, de învăța carte grecească și în

știință acolo *procopsiă* desăvârșită». Idem 105 «se vede că nici pre aceia dreptatea lui Dumnezeu i-au lăsată sau i-au îngăduită a *procopsi* sau a se adauge casele și neamurile lor». Pr.³ 140 «așijdere și ale unor părinți carii au *procopsit* întru bunătăți și au făcut și ei bogate pravile». - *Procopsire* s. f. : prospérité, progrès. Pr.³ 355, 4 «zicând că doar nu trebuie nunta și întorcându-se de cătră tocmeala apostolească ce cătră dragostea spaseniei și cătră mai binele *procopsirii* oamenilor». - *Procopsit* adj.: prospéré, progressé, avancé. Let. K. 103 «din care oare-când în vechile vremi și ei prea mari oameni au fost, și atâta întru învățatură a cărților și a științelor au fostă *procopsiți*». Contrariul : *neprocopsit* : Pr.³ 346 «cliricul său mireanul *neprocopsit* și fără ispravă care pâraște pre episcop să fie neprimiit

- Προκόπτω (aor. προκοψ -), to make progress : to improve (ἐν παιδείᾳ) Soph.

Proscomidie s. f. : offertoire dans la messe. Sfintirea pâinii și a vinului Cost. - Pr.³ 195, 164 «de să va tãmpla, să se verse sfintele mai nainte de vãhodul cel mare, atunce preotul ȳarã să facă a doa *proscomidie*». - **Proscomidit* adj.: de l'offertoire. Pr.³ 195 (în titlul cap.) «pentru preotul carele va sluji și se voru vãrsa sfintele daruri, nu i se va cădea sveazda și cându sãntu sfintele obãrșite, și pentru prescurile *proscomidite* de le voru mãnca cãinii...» - Προσκομιδή, ἡ. Psl. proscomidija idem.

Psalm (pl.-i), s. m.: psalme. Pr.¹ 64 verso «oare cineva piãrde den trupul lui Dumnezeu o pãrticé, să se despartã 40 de ðile, ȳarã de boalã 3 ðile, ȳarã borãtura să o ferescã sau să o îngroape în bisericã unde nu umblã oameni, ȳarã dãnuo arðã cum fac oare carii neintelepți și să ðicã 100 de *psalmi*». Tot în Pr.¹ 148 ne întimpinã și forma **psalom*. - E prea des întrebuintat în amãndouã formele ca să mai dãm exemple. - *Psalmuesc* vb.: psalmódier. Dos. Ps. Sl. rom. (1680 Gast. I 248) «cãnta-voiu și *psãlmu*-voiu domnului». Idem 249 «cãntaț și vã bucuraț și *psãlmu*». - *Psaltire* s. f.: psautier.

- Ψαλμός, ó; psalmus; de aci vb.: *psalmuesc*. Ψαλτήριον, τό, psalterium. - Psl. psãlmũ, psãlũtirĩ. - *Psalomũ* vine de la rus. *psalomũ*.

R

Rasă s. f.: habit de moine. Pr.³ 183, 124 «iară de va fi purtând (călugărul) hainele ce se ȳice *rasele* cu motive, atunci să-l afurisescă».

- Πάσων, τέ, vestis *rasa*. pallium monachorum D. C. - Lat. *rasum* = ξυσθείς.

S

Săcos s. habit de patriarche et de métropolitain. - Pr.³ 159, 52 «*sacosul* ȳaste plésca cu carea purtară pe Hristos la groaznecile patime.»

- Σάκκος, ό. Psl. sakosü saccus. - Formă grecească în loc de *sacü*.

Sărăcüstă (pl.-e) s. f.: carême. Păresemî. Pr.³ 263, 323 «de-acia să postescă doă *sărăcuste*, și să păzescă la sfânta Beserică, întru molitve și posturi și rugî, și decă se vor împlia cele 2 *sărăcuste*...»

- Σαρακοστή, ή (în loc de τεσσαρακοστή). Psl. sarakusti idem. - Σαρακοστός, ή, όν Soph. - Gr. pop. *sarakoustî*.

Scafă, s. f.: vaisseau à boire, auget. - C. D. B. I *Catast. Galat.* 205, 317 «1 *scafă* de argintu.» Ps. Sc. 68, 5 «Gotovit-ai între mere masă, ainte dodeiaște-mi; uns-ai cu untu capul meu și *scafa* ta ce me adăpă...» Idem 235, 9 «ca *scafa* în mănule Domnului, vinu nemestecatü împlure de mestecaire.»

- Σκάφη idem D. C.

Scândal (pl.-e), piège, scandale. - Let. K. 116 «vaî lumeî de *scandale*, că de nevoî ȳaste a veni *scandalele*, însă vaî omului aceluia prin carele vin *scandalele*.» Și **scandală*: Pr.³ 341, 70 «nu ȳartă să șază cu ale lor soȳii (adecă ȳămeî) ca să nu cum-va fie de aiciă împedicare oamenilor puind și *scandală*». **Scandălă* = honte. *Dos. Viêt. Sf.* (1682 Gast. I 258) «iară slujitorii fiindu-le *scandălă* de bunătatea sfântului, nu vrea nice unul să misce să-l tae» - *Scändălêsc* vb.: scandalisé = lésé, insulté. Pr.³ 271, 341

«neavând vreme să se sfătuiască cu cei *scândaliți* și vătămați, ce se ține cu cei suiduiți...»

- Σκάνδαλον, τό; Psl. skanüdalü, skandélü scandalum.

Schimonosesc, *schimosesc* vb. déformer, défigurer, enlaidir. - M. Cost. *Viața lumii* (1670 - Gast. I 203) «în foc te vei *schimonosi*, pămănte cu apa.» Ps. Dos. 114, 34, 9 «să să *schimosască* 'n grîa rușine - cariî pornescü răulü lorü pre mine.» Idem 118, 34, 83 «rușiniä 'n obraz să-î *schimosască* - răutatiä lorü să-î îngroziască.» Let. K. 131 «...schimbându-se și *schimosindu-se* numele, din Flakia î-au țisü Vlakia.»

- Pgr. ἄσχημος, (vb. ἀσχημῶνω, aor. ἀσχημωσ-) mal figuré, difforme.

Schiptru s. scèptre. Let. K. 152 (Gast. I Ureche 1625, 70): «și de acolo au luat Stefan Vodă *schiptrul* țării Moldovii și au mers la scaunul domnesc la Suceava.»

- Σκήπτρον, τό. Psl. skiptrü, sceptrum.

Schizmatic s. m.: schismatique. Pr.³ 337, 33 «*schizmaticii* sânt Avdianiî cariî țin credința ca și a drèpteî și adevărateî biséreci.»

- Σχισματικός, ό, schismaticus.

Schit (pl.-urî), s. m.: monastère, couvent. - Cozma: *Pateric* (1692 Gast. I 305) «spusu-néu noă oare-care din părinți că au fost un *săhastru* foarte socotitor, și au mers a petrecé în *schit*.» Pr.³ 302, 392 «nice călugăr întru mănăstire sau la *schituri*...»

- Σκήτις, σκήτη, ή. - Psl. *skitü*, habitatio anachoretarum.

Scopos s. n. dessein, intention. - În loc de *scop*. Pr.² 24 *ni* «cela ce va ucide pre altul ce au fost ținînd moșiile cuiva cu acesta *scopos* cum să cază pre mîna lui...» Ne întîmpină și în epoca fanar. *Thoma: Iliodor.* (1773 Gast. II 93) «și cum că potop iaste *scoposul* încungîurării zidurilor», alătura de forma românisată *scop*.

- Σκοπός, ό. Sl. skoposü idem.

Scorpie s. f.: scorpion. Pr.⁸ 443 «și veți mânca trupurile feciorilor voștri și ale fételor voastre, și vă veți da în mînile vrăjmașilor voștri și vă vor semăna limbile și vă vor triméte afară cu spata care va să vie asupra voastră, care iaste grindină, foamete, ciumă, lăcuste, dintii hiênilor, *scorpiile*, șerpîi.» Ib. 446 «să calce pre șerpîi și pre *scorpii* ce se zice pre meșterșugurile ale dia-

volului și pre toată puterea lui.» *Molitu.* (1650 - Gast. I 228-29) «să călcaț preste șerpi și preste *scorpiū.*»

- Σκορπιός, ó. Pl. skorúpija, scorpio.

Sihăstru, sähăstru s. m.: ermite, anachorète. Sin.: pustnic. - Pr.¹ 161 «călugărul *sihăstru*, nu-i se cade să aibă nice unū dobitocū fără pisică.» - Și *sähăstru*: Pr.² 69 *xz* «céla ce-și va lăsa cinul său și să va ațuca de alt cin mai cu nevoe și mai cu grea petrecere nu să va chemă că hienleşte mănăstirea și besérica, cumū s'arū đice când să face călugărul *schimnic* sau *sähăstru* în pustii.» *Cozma: Pateric* (1692, Gast. 305) «spusu-néu noă oare-care din părinți că au fost un *sähăstru.*»

- Ησυχαστής, ó, m. - ήσυχάστρια, ή, f. idem. - Dela *isihast* prin căderea inițialului *i* și adaosul unui *r* epentetic.

Sinagogă s. f.: synagogue. Sin.: săbor. Pr.³ 399, I «țară cei ce sântū afară de săbor sau *sinagogă* sânt episcopii sau preoții cariī fură părățī sau osândiți pentru vr'o greșală.»

- Συναγωγή, ή: assembly, congregation; religions assembly or meeting = ἐκκλησία Soph.

Sinaxariu, sinaxăr s.: Synaxarium. *Dos. Vieț. Sf* (1682 Gast. I 251) «a *sinaxariului* dumneđaiască și sfântă carte scoasă despre grecése și elinése.» Pr.³ 294, 378 «Nichifor Xantopol la *sinaxarul* de la sâmbăta lăsată de carne cu alți dascalī și povestitorī đice și spune cum să topése omul în pământ.»

- Συναξάριον, τό. Psl. Sinaxarū synaxarium.

Sinie s. f.: pot au gâteau. - C. D. B. I 213 «*sinie* mare.» Ib. 221 «*sinie* = serb. sinija: de la gr. σινίον, τό.

Solinăriu s.: tuyau, tube. Sin.: țeavă. - Pr.³ 399, I «prorocii cیتesc și tălcuesc cătră eresul lor, niște basme tocmesc și đic că Hristos deîn ceriū au pogorit trupul și ca pe într'un *solinariu* au trecut pre în sfânta fecioară.»

- Σωληνάριον, τό, tubus, tubulus. Diminut. dela σωλήν MR. *șulinar.*

Sosesc vb. arriver, parvenir, devenir, atteindre, suffire. - *Paltea de Orășt.* (1582 Gast. I 35) «în sfatul lorū nu *sosescă* sufletul mieu.» Ib. 37 «pentru aceia cetindū toți care în ce mână va *sosi* blagosloviți cum și Dumnezeu să blagoslovescă pre voi.» *Moxa: Cron.* (1620 ib. 58 «să noate de acolo spre apusū

până vor *sosi* la un câmp». *Varl. : Caz.* (1643 ib. 106) «însă plânsul acestora se va întoarce întru bucurie ; că va *sosi* binele și cinstea lor». *P. Ștefan. : Chronogr.* ib. 147 «și să nu zăbovești, ce să te grijești mai curund, să eși afară, până nu *sosésce* puterea Haldeilor». *Dos. Viet. Sf.* (1682, 256) «că încă pâinile nu-s crescute și vrémé smochinilor n'au *sosit*.» *Let. K.* 157 «pre obiceiul firei ominești, de ce are, de ce poștește să aibă mai mult, nu *sosia*, lui Ștefan Vodă ale sale să le țină».

- Σώζω (aor. σωσ -) arrivare, giungere = φθάνω bastare. *Sl.* *sosa* = *Kommen* *Mikl.*

Spătâr s. m. autrefois porte-glaive du prince, plus tard un titre de noblesse. *C. D. B. I.* 169 (circa 1608) «să se știe că au cumpărat jupan Mărzé *veliki spatâr* o cină în Berilești de la Preda» unde *sl. veliki spatâr* stă în locul rom.: *mare spătâr*. *Let. K. Gr. Urechi*, 138 «*Spătâr mare* și staroste de Cernăuți și iaste obiceiū să se îmbrace la ȕile marii cu haînă scumpă domnească, dvorbitorū, cu arme domnești încinsū cu spata Domnului într'acéle ȕile.» *Hrisov* (1651 *Gast. I* 150) «adecâ noi Constantin Ciogolé *Spătâr mari*.»

- Σπαθάριος, δ : Spatharius, armiger = σωματοφύλαξ, μαχαιροφόρος βασιλικός și βασιλειος ξιφοφόρος: purtătorii de *spată* (=spadă), οἱ φέροντες σπάθας. *Sl.* *spatarū*. Dela *spata* (=σπάθα, *spatha*, major *gladius* *D. C.*): *Ps. Cor.* (1579 *Gast. I*, 16, 41) «că ascuți-vôđū ca fulgerulū *spata* mea.»

Splină s.f.: rate. - *Pr.*³ 422 «fiarea plavițā iaste despre partea stângă désupra *splinei*.»

- *Mgr.* σπλήνα, ἡ σπλήν, ἡ. *Sl.* *splina* idem.

Stavropig s.: la fixation de la croix. *Pr.*¹ 49-50 «și după lumina luminărilor, atăta locū să semnēze și așa să se înfingā cruce ce iaste *stavropig*.»

- Σταυροπήγιον, τό (σταυρὸν πήγνυμι = înfig cruce), the fixing of a cross *Soph. Sl.* *stavropighija* tabernaculi fixio.

Stemă s. f.: couronē, armoirie. - *Pr.*¹ 89 (*Gast. I*) «ca să nu te rușinezi de cineva, ȕe marii pământului, nice de însușū cela ce poartā *stemă* să nu cumineci.» *Let. K.* 36 «și vomū arāta și ce *stemă* au avut țara încă de mai nainte de venirea lui Traian.»

- Στέμμα, τό (στέφω = corono). Psl. stema idem D. C.- Στέμμα = στέφανος (στεμματοφόρος = στεφανηφόρος Soph.)

Stih (pl.-urî) s. n.: vers, verset. - *Kozma: Amart.* (1692) «...la o mănăstire era un frate foarte cu bună témere, înflorind întru bunătăți, carele auzind *stihul* acesta...» Let. K. 35 «cine ar ști faptele Troadenilor și a Grecilor de nu ar fi scris Omirū cu *stihuri* nemuritoare?» Pr.¹ 131 *verso* «numai cela ce slujaște mesei, acela să grăiască *stihurile*.»

- Στίχος, ό. Psl. *stihū* versus.

Stihâr, *stihariu* (pl.-e) aube de prêtre, surplis. C. D. B. I 224. «*stihar* de adamască galbănă, *stihare* de adamască, cu obraze și cu floare.» Pr.³ 452 «nu să cade preotului să poarte haină scurtă la liturghie: ce lungă până tocma jos la călcăe, așijderé iară nice *stihartiū* de lână...» Sensul alegoric: Pr.³ 158, 52 «*stihariul* carele iaste alb, închipuiaște strălucirea dumnezeeștei lumini, iară răurile carele le are sângele și apa carele curseră din dumnezeiasca coastă a Domnului.»

- Στιχάριον, τό. Psl. stiharū sticharium.

Stihie s. f.: élément, principe. - *Neagoe: Invăț.* (1654 Gast. I 166) «iar cele 4 capete de aspidă, semnază 4 *stihii*. «Let. K. 39 «că uniia socotea a fi zidită lumea din Haos, adecă din amestecarea lucrurilor și *stihiiilor*». Pr.³ 294 «de patru *stihii* se ține lumea, a soarelui, a aerului, a pământului și a apeii; și de-ar lipsi de într'aceste *stihii* numai una, nici un lucru al creșterii nu s'ar face, nici ar crește; așijderea și omul făcutu-s'au de patru *stihii*.»

- Στοιχεῖον, τό. Psl. *stihija* elementum.

Stol (pl.-urî) s. n.: groupe, nuée d'armée. - Sin.: *cîrd*, *gloată*, *buluc*, *ceată*. - Let. K. 333 «rípele acelui pâriu pusese despre oștile lui Vasilie Vodă, și oastea sa tocmise de ceia parte *stol*, toată óstea într'un șireag tocmită, ca 9000 de oameni». Ib. 365 «oastea tătarească... au purcesū *stoluri* după *stoluri*». *M. Costin Let. Mold.* (1670 Gast. I 291) «numai văđum despre amiađiđi un nuor, cum să rădică de o parte de ceriū un nor sau o negură, niam gîndit că vine o oaste, *stol*...» Și mai jos «Un *stol* ținea un cîas bun, și dacā trecea acéla *stol*, la un cîas și giu-mătate, sosia altul și așa *stol*, după *stol*.» - *Stolesc* vb. grou-

per, arranger l'armée en groupe, en colonne. - Let. K. 247 «dacă au sosit toastă onstea Leșilor peste vad, și Husarii s'au *stolit* și au purces asupra oștii lui Mihaï-Vodă...» Ib. 350 «decî, cum aũ sosit la vadul Teleajinului, cum aũ început a dare den sinete și de o dată se *stoltau*, până ar agiunge și celelalte *bulucurî*..» Ps. Dos. 254, 76, 31 «Dumneđăũ, din sfîntulũ sálașũ faci cale - cînd *stolești* cãtrã rãzboiũ oștile tale».

- Στόλος, ó, flotte Mlat. *stolus*, classis D. C. - De la specialul înteles de «*grup de corăbit*» mai întâi ajunge un termen strategic și apoi cade într'o sferă mai abstractă (*stol* de păseri).

Străchina s. f.: terrine, plat, écuelle, jatte. - Sin.: blid, farfurie, oală. - Pr.¹ 131 «cineva sparge oală s'au *strachinã* saũ altũ ce ca acestea va greși, să ıa canon».

- Όστράκινα = strachina. Sl.: strakina, Schüssel, gr. ὄστρακον Mikl. - Hasd.: C. D. B. I. 395, 132 la cuvântul *omidã*: Este foarte interesant că art. grec a rēmas încorporat în forma română, negreșit pentru a da mai mult volum disilabeĩ, pe cãnd în *strachinã* = ὄστράκινα, vorbã de doã ori mai lungã, a perit, din contra chiar organicul *o*, confundãndu-se cu art. nedefinit român.

T

Tãlant (pl.-ți) s. m.: t. numism.: talent. - Pr.³ 141 «ce folos ıaste de amãndoã să stea încuete cum am đice scriptura mai vãrtos aducãndu-mi aminte de cuvântul sãpãnului meu Hristos pentru sluga cea vicleanã ce ascunsese *talantul*». - *Invãț. de Cãmpulung* (1642 Gast. I 95) «un om era datoriu altuia 1000 de *talantși*». Ib. 95 «atunce cum auđise cela ce-ı ertase cea mie de *talantși*.... Darã (carele ıaste) cel cu mia de *talantși*? Pãcãtosul».

- Τάλαντον, τό. Psl. *talantũ* talentum.

Tãmãe s. f.: encens. - Tetr. Cor.³ «și deschiserã comoarãle lor, și aduserã lui dar aur și *tãmãe* și zmirnã». Ps. D. 87, 28, 17 «și chedrii din Livanul Domnului ıı detunã - de-ı frînge cu trupinã, cu crengi împreunã - ca și vițãlul *tãmãei* mãnunt ıı

zdrumică». *Grec.: Marg.* (1691 Gast. I 294) «deci luă *tâmâe* și lumânări și ajungându la beserică, dișe : mulțumescu-ți. Doamne».

- *Θυμιάμα, τό.* prin Sl. timijană, idem.

Tâmpână (pl.-e); s. f.: tambour. Ps. Sch. 264 CXLIX 479, «se laude numele lui în zboru, și în *tâmpână* și în psaltirea se cânte lui.» Ps. Car. 404, 150, 7 «lăudați elu în *tâmpâne* și zborure».

- *Τύμπανον, τό.* Psl. timpană tympanum. MR. tâmpână. - De unde: *întâmpinare*: a eși în drumul cui-va cu *tîmpene*. (Candrea).

Târtar s. m.: Tartare, enfer. Ps. D. 507, 8 «iară pe acel începătoriiu de rău și adâncu bălaur cu înțelepțita de dumne-dăire înșelăciune l'ai undit și cu lăntuțe de ntunîarec l'ai legat în *tartar* și în foc nestins». *Molitu.* (1650 - Gast. I 228) «și pre balaurul cu undița întrupării tale l'ai tras, și cu legături de întunecarec l'a închis în *tartar* ferecat».

- *Τάρταρος, ὁ.* Psl. *tarūtari* tartarus. Hașd. M.E. la *tad* («*tad*» înlocuit pe vechiul românesc *tartar*).

Temeiū (pl.-iuri) s. f.: base, fondement, raison; centre de l'armée. - *Molitu.* (1650 - Gast. I 228) «acela ce scuturi lumé suptū ceriū din *temeturi* și stîlpîi ei neștrămutaț». Let. K. 26, «stă darū numele celū vechiū ca un *temeiū* neclătitiū». Ib. 39-40 «pentru aceia și noi am adevăratū și mai doveditiū *temeiū* a începăturilor...» Ib. 224 «a doa di s'au ispititiū să dea harțū; ce Moldovenii tot s'au dat înapoi, spre *temeiul* unde era țara cu Turcii la un loc strînși». Ib. 268 «de lăudatū iaste fie-care Domnū, să hie spre partea creștinească; că această țară, căci trăește în statul său așa până acmu, pentru țări creștinești stă până astădi în rândurile sale; însă cu înțelepciune, nu fără socoteală și fără *temetiū*.» Ca termen strategic, înșemnează «*miezul armatei*» în opoziție cu «*aripile*». Let. K. 317 «...au datū războiū Leșilor, cari, fiindū în număr cu mult mai puținū și în locuri depărtate în câmpî de la *temeiul* său...» Ib. 318 «era descălecată orda cu *temeiul* la un satū anume Brătulanii...» Ib. 319 «Drămba cea de oști... au cuprinsū câtū ține Soroca și ținutulū Iașilorū până în târgū în Iași, Hotinul, Hărlăul și Cernăuți până în cetatea Sucevei, *temeiul*; iară aripile

până în munte ajungeau». - *Temèinic* adj. fondé, fort, solide, sùr. Let. K. 17 «însă pe acele vremuri nu era altă oaste, nici mai *temèinică*, nici mai trăinică la toate lipsele oștii, ca slujitorii Râmului». Ib. 50 «acestù darù Ianus î-au ploditù și î-au înmulțit pre Greci, precum avemù *temèinică mărturie*». - Ib. 256 «acestù felù de oaste iaste totù în herù, *temèinică* oaste foarte.» - *Temelèz* vb. fonder, créer. Ps. Sch. 281, LXXXVI 5 «și omu născu într'ânsa și elu *temelz* susulù». Ib. 417 CXVIII 152 «de ainte cunoscuiu de mărturiile tale, că în vécu *temelitu-léi*». - *Temelie* s. f.: fondement, base. *Meletit*: *Caz.* (1644 Gast. I 112) «tot omul carele va să zidească ceva, au casâ, au cetate, întâiù pune *temelie* vârtoasă». Alex. Dasc.: psaltire sl. rom. (1698 ib. 315) «desertațù, desertațù până în *temeliile lui*». Pr.¹ 49 *recto* «să nu pue altă *temelie*, ce pre cé *temelie* ce iaste mai nainte, aceia i se cade neclătită». Idem Let. K. 41 221. - *Temeliicit* (vb. *temeliicire* ?): fondé. Pr.¹ 49 *recto* «că fără blagoslovenia biséricei căci mari de pre acéle locuri sau *temeliicit* acea bisérică.» - *Intemelèz* vb. créer, baser, fortifier, établir, consolider. - *Pidele lui Solom.* (1683 Gast. I 268 «*intemelatu-m-au* la începăturâ, mainte până pământulù a nu-l face.» - *Cron. Dorothe.* (1680 - Gast. I 311) «cu cuvântul lui Dumneđâu ceriurile s'au *intemelat*». - *Intemelat* adj.: fondé, établi, bien établi, bien situé. Let. K. 106 «decî darâ oameni *intemelațl* ca aceia, și stăpâni mari și bogățî făcându-se, și de mari neamuri *intemelațl*.» Ib. 120 «așa darâ și acei Romani-Daci ce erau aici, și al lor traîù și stare 'și cercau, și cât au putut a le ținea au nevoit, moștenî vechî și *intemelațl*.» Ib. 310 «Sultan Murad într'acolo zăbovindu-se cu oștile, iarâ în părțile aceste stau fericite veacuri, liniște și pace *intemelatâ* din toate părțile.»

- Θεμέλιον, τό. Psl. *temelù, temelija*, fundamentum. Ngr. Θεμέλι, τό. MR. *themelii*.

Tipâr, - *zu* (pl.-e) s. n. imprimerie, typographie, presse. *Paliea de Orăștie* (1582 Gast. I 38 «De în mila lui Dumnezeu cu Șerban diăcu meșterul mare a *tiparelor...*» *Varl.*: *Cas.* 1643 (în titulaturâ) «în *tiparul* domnesc în Iași.» - M. Costin (Gast. I 201) «și scriitori cariî izvodescù, puțini să aflâ, iarâ *tipar* nu-î» - *Tipărèsc* vb.: imprimer. *Evst.*: *Prav. aleasâ* (1632 Gast. I 78)

«fu alesu de fu mai mare drucar ce se zice fu dascal, și mai mare prespre *tipariu* unde se *tiparia* cărțile.» Let. K. 89 «acestă podu și în banii aceluî împăratu Ulpie Traian se punea, de o parte de monetă bătea chipul lui, și de ceia l'altă parte *tiparea* podul cu aceste slove.»

- Mgr. τυπάριον, τό, figura seu τύπος în moneta. Psl. *tipariu* regula.

Tipic s. n.: rituel; modèle. Pr.¹ 188, 141 «atunci să ia și nașul de în unt și să ungă copilul pre toate mădulările, cum iaste tocmeala *tipicului*.» *Apost. de Buc.* (1683 Gast. I 261) «...s'au întămplatū, dascali, de au tălcuitū sfânta scriptură cea noao, spre bună înțelegerea limbii noastre, și o au așăzatū, după orânduiala și urmarea grecescului *tipicū*.»

- Τυπικόν, τό. Psl. *tipicū* typicum.

Tipos s.: type, image. Sin.: *chip*. - Pr.³ 445 «întăi ca o zidire a mânilor sale, și căci iaste *tiposul* tocmirii întrupării sale.» - *Tiposesc* vb.: former, créer. - *P. Ștefăn.*: *Chron.* (1650 Gast. I 145) «iară pre om, adecă pre Adam l'au zidit cu mânule sale, cum și pre Evva o au *tiposit*, femée den coasta lui Adam.» Pr.³ 217, 204 «aceasta s'au *tiposit* sau ijderit despre Neareoa împăratului depururea pomenitul Leu înțeleptul.»

- Τύπος, ό, type. - Τυπώνειν (τυπωσ-) formare, effingeré D. C.

Tiran s. m.: tyran. - *Pav. Ștefăn.*: *Chron.* (1650 Gast. I 146) «și ce hulă celor *tiranū* și neînfrânți în faptele sale.» Idem. Let. K. 118.

- Τύραννος, ό, tyrannus.

Titla (pl.-e) s. f. titre. Titlu. - Pr.³ 239, 251 «acela să se pedepsească cum zic Pravilele și pedeapsa aceluia iaste după cum scrie cartea a 20, a șaptesprezecea *tittle*.» Idem 319, 7 «neareoa cea de în titla de întăi.» Nouveaux mélanges orientaux. (Paris 1886). Voyages de Bas. Vataces p. 335 vers 285 «ἱστορικολ ὡς γράφουσι καὶ τῶν Μοσχόβων τίτλα (= titres, documents, Legrand).

- Τίτλος, ό. Psl. *titla* titulus.

Trapezariu s. m.: celui qui a soin du réfectoire du monastère. - Pr.¹ 131 *recto* «chelariul sau *trapezariul* de vor lăsa niscare bucate cu nesocotință... unii ca aceia să aibă pocaanie în 2 luni.»

- Τραπεζάρης, ό, uno che ha cura della mensa Som. Psl. trapezarũ idem.

Tropariu s. n.: motet. Let. K. 87 «Hristos luând chipũ omenescũ, mulțimea dumnezeirii idolilorũ s'au zdrobitũ... precum se vede la *tropariul* de la nascerea Domnului la slava de la vecernie.»

- Τροπάρι, τό idem.

U

Urgie s. f.: fureur, courroux, exécution; l'effet du courroux (céleste), affliction, malheur, calamité. - Ps. Sch. 229 LXXIII, 1 «derepce. Țeul împinseși-nă până în cumplit? Mănie-se *urgia* ta spre oile pășuriei tale? «Ps. Cor. 4, 10 «atunce grăi-va cătră ei cu mânia sa și cu *urgita* sa spăimânta-va ei.» Ib. 71, 8. Cod. Vor. 10 IX, 10 «auđiră și fură împluți de *urgie*.» Același pasaj în Biblia din 1648 și 1688 cuvântul *urgita* se redă prin *mănie*. *Evst. Frav. aleasă* (1632 Gast. I 76) «și iaste de stă gata înaintea voastră đua mânia și a *urgiei* lui Dumneđău.» *Varl.: Caz.* (1643 Gast. I, 104) «...aceia toți vor hi judecați cu *urgia* județului lui Dumneđău.» - *Biblia* (1688 Gast. I, 282) «și văđu Domnul și răvni și să scărbi pentru *urgia* fiilorũ lorũ și fêtelorũ» Lct. K. 42 și «pentru aceia au făcut doı stâlpı, unul de piatră și altul de cărămidă prevăđând đin cursul ęerescũ că era Dumneđău să certe lumea cu doă certări, cu apă și cu focũ; ci nu știa care *urgie* era să vie întâi.» - *Urgisesc*, vb.: châtier, punir. Biblia (1688 Gast. I 282) «eı m'au răvnițu pre mine, nu ca pre Dumneđău, m'am scărbitũ cu chipurile lorũ, și eu voıu răvni, pre eı, nu ca pre limbă; pre limbe fără minte voıũ *urgisi* pre ei.»

- Όργή, ή, ira (aor. οργισ-). Veđi introducerea.

V

Văpseă (pl.-éle), s. f.: couleur, teinture. *Varl.: Caz.* (Gast.: I 106) «...în toate felıurile de *văpséle* podobiti și frumoși, cu oști de

ângerii nenumărați.» Let. K. 43 «că întâiu au blagoslovit pre Noe și pre feciorii lui și s'au făgăduită ca să nu mai fie popotopă pre pământ, precum au pus sémne de întărirea păcii, un zelog vecinic, curcubeu pe ceriu în câteva *văpséle* roșic, vérde..» - *Văpsăriu* s. m.: teinturier. Văpsitor, boiangiu. - Tetr. Cor. 91 «și veșmintele lui fură lunate albe foarte ca zăpada, neci un *văpsariu* n'ar putea face așa alb pre pământ.» - *Văpsesc* vb.: colorer, teindre, peindre. Pr. 21, 4 (si) «cela ce va *văpsi* vre-un fel de bani fiind de arame să arate că ăaste de aur sau de argint, sau de va *văpsi* argintul să arate că ăaste aur, să-l omoare.» Pr.³ 162, 63 décia când slujaște și se priceștuiaște de dumneđăieștile și înfricoșatele taíne, și i să *văpsescă* buzile lui de dumneđăiasca priceștenie, atunci dacă sfrășăște Liturghia, și să dezbracă de odejdií, și ăase afară, icoanele să nu sărute, pentru-că-í sântă buzile *văpsite* de priceștenie.» Ib. 389, 92 «carií 'și crescă părul și-l împletesc saú il *văpsescă*, sau il increțescă aceia să se afurisească.» Gast. I 178 (1651) «și toate scobiturile pietrilor din afară le *văpsi* cu lazur albastru, iar florile le polei cu aur.»

- Βάψω (aor. βαψ-), colorer, teindre. Sl. *vapšalo*, *vapsilor* fucus, *vapsati* fucare. Bulg. *vapsijă* couleur, *vapsa*, *vapsuva* teindre. - MR. *văpsescu*, idem.

Varvar s. și adj.: barbare. Ps. Sch. 379 CXII, 1 «în eșiré lui Israilă deín Eghypet casa lui Iacovă di oameni *varvari*...» Let. K. 100 «dintr'acea amestecătură a Romanilor și a *varvarilor*, cu dăřile și lucrările ce făceaú între ei și cu a însurăřilor amestecăturí, Valahií aú răsărit.» Ib. 105 «fie dară mila și grija și de ei a aceluí Hristos Dumneđăul nostru, în carele nezmintitú credem, și pentru al căruia numc nespusele rele și grele trag și pat ei și toți căți sânt supuși *varvaréi* puteri.» Ib. 126 «graíul groaznicú și spăimosú, și după *varvarul* lor graiú, era și tare de ureche.» Pr.³ 383, 37 «Episcopul carele nu se va întoarce la scaun pentru năpădirca *varvarilor*, acela unde va fi acolo să-și țíie scaunul.» - *Vărvărie* s. f.: barbarie, ignorance. Pr.³ 423, 11 «avea și feciorii lui cinste și slavă, ce nicí unul nu sporea întru *pedeapsa* și bunătatea tătâne-său, numai ce avea obiceiú împotrívă nepedeapsa, nefolosința, neiscusirea și *vărvăria*.»

- Βάρβαρος, δ. Psl. varūvarū, varūvarija idem. Introdus pe cale culturală.

Vasilisc, *vasiliscă* (pl.-i), s. m. și f.: basilisc. - Ps. Sch. 301, XC, 13 «spre aspidă și *vasiliscă* calci, și calci leu și zmăulū.» *Gavriil: Sf. Nifon* (1654 Gast. I 171) «și cum apucă domniia îndată să dezbracă lupul de pielea oi, și-ș astupă urechile, ca aspida și ca *vasiliscul*.» Let. K. 91 «atuncea decī unīi dentr'înșiī nu domni sau oamenī se parū că aū fost, ci mai răi și mai cruḑi de cât scarele cele nedumesticite și mănioase, și de cât aspidelc și *vasiliscū*.»

- Βασίλισκος, δ, an imaginary reptile Soph. Psl. vasiliscū idem.

Z

Zahăr s. m.: sucre. - Let. K. 60 «...de grău, de vinū bunū și ușorū, de unt-de-lemnū mare bivșug: poame de tot felul: chītri, năramze, alămāi, *zahar*...»

- Ζάχαρι, τό. D. C. Psl. zaharū sacharum.

Zănie (pl.-ii), ivraie, zizanie. Neghină, zavistie. *Prav. de Târg.* (1652 Gast. I 158) «că de cândū aū încăputū cărțile pravoslaviei la mână ereticilorū, ei n'au lipsitū a nu băga cătc-ceva zizaniī. Pr.³ 140 canoanelc pre care sūnt făcute pre numele sfinților și slăviților apostolū... poruncim și noi să se ție întărite... că într'acelea multe taine, *zizaniī* și gunoaie de zmintcală aū băgat zlocestivii.»

- Ζιζάνιον, τό, Psl. zizanije zizanium.

Zodie s. f.: signe du zodiaque, constellation, d'après la quelle le peuple prédit le sort du nouveau-né. Pr.³ 435 «va să ḑică... că nici nașterea oaminilor și stibiilor careie se fac, nice nărocul iaste adeverit, că de-ar fi adeverit nașterea omenilor pre *zodii* și pre năroc, când vine urgie a lui Dumneḑău n'ar muri într'un ceas 100 sau 200 sau 1000 de oamenī.»

- Ζώδιον, τό. Psl. zodū, zodiacus. D. C.: Zodiae, nomen inditum in 12 sectiones diviso, quas vulgus ζώδια seu *signa* vocat.»

Zugrāv s. m. peintre. De unde: - *Zugrāvisc* vb. peindre, dessiner. Let. K. 50 «și pre acest lavan, Greciī și Latiniī il numău lanus,

și-l *zugrăvia* cu doă frunți și cu doă obraze.» Ib. 114 «ci și avuții se perd, și domnii să strică, și împărații să mută și să strămută; și toate ca acestea unii perđând, alții găsind, de la unii fugind la alții nemerind orbul noroc, cum îi đică și-l *zugrăvescū.*» Pr.² 58 «cela ce va *zugrăvi* chipuri de oameni cu rușine și cu ocară asupra lor și mai vrătos când le va pune la vre-un loc să vază mulți, să se cërte ca și ceialalți.» - *Zugrăvie* s. f.: peinture. Pr.³ 390, 96 «*zugrăviile* carele îndeamnă vederea omului cătră răotăți să nu să zugrăvească, iar cine va călca aceasta să se afurisească.»

- Ζωγράφος, ó, pictor; ζωγραφία, ή, pictura. Psl. *zografū, zugravū*; idem.

INDEX

DE CUVINTELE COPRINSE ÎN VOCABULAR

A

- Ache, - achi, - achie . . . p.	1
Acolisesc. » »	
Ad. v. Iad	
Adamant. » »	
Afedron. » »	
Aer. » 2	
Afurisanie, - enie » »	
Afurisesc. » »	
Aghiazmă. » »	
Agonisesc, - ire, - ită . . . » »	
Aguridă. » 3	
Alămăe v. lămăe	
Amăgesc - eu, - itor » »	
Ambon. » 4	
Amfithalis » »	
Anaforă, - ură » »	
Anatemă » »	
Anatemisesc » »	
Anatolie. » »	
Anghel. » »	
Antimis » »	
Aorar » »	
Aposcorachință » 6	
Apostol » »	
Argat » »	

Arh -, arhi - p. »	
Arhiereu » »	
Arhimandrit » 7	
Aromat. » »	
Arăvonesc, - isesc. » »	
Arvonă, - ună » »	
Aschitac, - tean » »	
Aspida » 8	
Aspru » »	
Azimă. » »	

C

Calande » 9	
Călugăr, - iță » »	
Călugăresc vb. adj. » »	
Călugărie. » »	
Camătă. » »	
Camatnic. » 10	
Camatnicesc » »	
Cămilă » »	
Camilavcă. » »	
Canon » 11	
Cărămidă » »	
Catară » »	
Catargă » »	
Catastif. » »	

Ovreiea	p. 40
Ovreiesc	» 41
Ovreiu	» »

P

Pănăghie	» »
Paraclis	» »
Paraclit	» »
Părăsesc	» »
Patimă	» 42
Patrafir	» 43
Patriarh	» »
Patriarșesc	» »
Patriarșie	» »
Pedeapsă, - epsa	» »
Pedepsesc	» 44
Penticostar	» 45
Peteală	» »
Pizmă	» »
Pizmaș	» »
Pizmășesc	» »
Pizmătar, - eț	» »
Pizmesc, - uesc	» 46
Pizmitor	» »
Podagră	» »
Policandru	» »
Polistavrion	» »
Politia	» »
Potir, - iriu	» 47
Prisos, - sală	» »
Prisosesc	» »
Proaspăt	» »
Procopsesc	» 47
Procopsire	» 48
Proscomidie	» »
Proscomidit	» »
Psalm, psalom	» »
Psălmuesc	» »
Psaltire	» »

R

Rasă	» 49
----------------	------

S

Saços	p. 49
Săhastru v. sihastru	
Sărăcustă	» »
Scafă	» »
Scandal, - ală, - ălă	» »
Scândălesc	» »
Schimonosesc	} . . . » 50
Schimosesc	
Schiptru	» »
Schizmatic	» »
Schit	» »
Scopos	» »
Scorpie	» »
Sihastru	» 51
Sinagogă	» »
Sinaxariu	» »
Sinie	» »
Solinariu	» »
Sosesc	» »
Spătar	» 52
Splină	» »
Stavropig	» »
Stemă	» »
Stih	» 53
Stihar	» »
Stihie	» »
Stol	» »
Stolesc	» »
Strachină	» 54

T

Talant	» »
Tămăe	» »
Tâmpănă	» 55
Tartar	» »
Temeinic	» 56
Temeiū	» 55
Temelez	» 56
Temelie	» »
Temeliicit	» »
Tipar	» »

Tipăresc	p. 56
Tipic	» 57
Tipos	» »
Tiposesc	» »
Tiran.	» »
Titla.	» »
Trapezariu	» »
Tropariu	» 58

Văpsea.
Văpsesc
Varvar.
Vărvărie
Vasilisc, - iscă.

Z

U

Urgie	»
Urgisesc	» »

V

Văpsariu	» 59
--------------------	------

Zahar
Zizanie.
Zodie
Zugrav.
Zugrăvesc
Zugrăvie.

